

SOK

DECEMBER 2019

mededelingen

72

SOK

mededelingen

72

- 2 **Bemelerboschgroeve 1 nader bekeken** – *Johan de Jong*
- 23 **De instorting van de Muizenberg** – *Hans Ogg*

DIE
MAES
HIER
DOOD
SEU

P+T-08

TO
EVEN
WEE
NIST
DORRE

BEI
MICOLE

CHARLOL
E. RECTOR

FEER

LEONN

Bemelerboschgroeve 1 nader bekeken

JOHAN DE JONG, SINNICH 30, B-3793 TEUVEN

Inleiding

Hoewel dit artikel vooral zal gaan over Bemelerboschgroeve nummer 1 wil ik in deze inleiding ook de drie andere nabij gelegen groeves kort belichten. Reden hiervoor is o.a. dat de groeves in het verleden op verschillende wijze genummerd of benoemd zijn, waardoor er onduidelijkheid is ontstaan.

Wanneer er een verwijzing is naar de literatuurlijst of andere bronnen, is dit aangegeven met een ^L of ^B.

De nummering van C. Blankevoort^L, hoofdingenieur der mijnen, betreft alleen groeven die tijdens de ontginning onder toezicht van het mijnwezen stonden. Deze publicaties danken hun ontstaan aan een inventarisatie in 1927 van de groeven door de Dienst van het Mijnwezen^L en staan in een systematisch-geografische volgorde.

De andere nummering komt van Van Wijngaarden^L, hij was bioloog en heeft de groeve-ingangen geïnventariseerd ten behoeve van inventarisatiewerkzaamheden. Van Wijngaarden^L nummerde de ingangen zoals hij ze in het veld tegenkwam. Ontdekte of hoorde hij dat er een vergeten was, dan kreeg die gewoon een opvolgend nummer.

In dit artikel houd ik de nummering aan zoals die in het rapport 'Inventarisatie van de ingangen van onderaardse kalksteengroeven in Nederland 2002-2004'^L op de veldkaart Bemelen vermeld staan (pagina 57)

Twee van de groeves in het Bemelerbos zijn bij het grote publiek redelijk bekend: de Bemelerboschgroeve 2 en 3. Ze zijn niet afgesloten en liggen langs openbare wandelpaden. Groeve 2 is een gang van circa 8 meter lang met duidelijke sporen van blokbrekersactiviteiten. Het geitenpaadje er heen verradert dat er veelvuldig een blik in de groeve geworpen wordt. Groeve nummer 3 ligt in de noordhelling van een uitgehouwen holle weg

AFBEELDING 2: Situering van de groeve

4

en zou gedurende de Eerste Wereldoorlog onderdak geboden hebben aan 4 of 5 personen. Het betreft een kamertje van circa drie bij vier meter. Bemelerboschgroeve 4 ligt ook in het Bemelerbos, net ten zuiden van de Bemelerboschgroeves 2 en 3 en is een voormalige dagbouwgroeve.

Opvallend is dat C. Blankevoort¹ slechts één Bemelerboschgroeve noemt en deze met '3a' nummert. Citaat uit zijn opsomming van 1927¹: "3a. Bemelerboschgroeve, gemeente Bemelen, twee in getal, eigenaar C. Ubachs te Bemelen".

Ik neem aan dat hij daarmee de huidige Bemelerboschgroeve 1 bedoeld. Met "twee in getal" zou hij dan de oorspronkelijke twee ingangen bedoeld kunnen hebben. Bovendien is dit misschien de enige Bemelerboschgroeve waarin, gezien de grootte, commercieel blokken gebroken zijn. In deze aanname ga ik er voorts van uit dat alleen die groeves, waarin nog mergel gewonnen werd, toen in beeld waren bij het mijnwezen.

In 1967 komt A. van Wijngaarden¹ met een eigen inventarisatie van de onderaardse kalksteengroeven. Hij benoemt drie Bemelerboschgroeves en nummert deze als 39a, 39b en 39c. Afgaande op de beschrijvingen

die hij per groeve daarbij aantekent doelt hij hier in ieder geval op resp. de huidige Bemelerboschgroeves 3 (39a), 1 (39b) en misschien 4 (39c). Bij 39c vermeldt hij: "ingang ingestort". Kun je bij een dagbouwgroeve, wat groeve 4 uiteindelijk blijkt te zijn, spreken van een ingestorte ingang? Of had hij het vermoeden dat er zich onder de omlaag geschoven aarde nog een ingang zou bevinden? Of bedoelde hij groeve 2 en was die ingang destijds inderdaad dichtgeschoven?

Bedoelde van Wijngaarden toch groeve nummer 4 dan zou het weer vreemd zijn dat hij groeve 2 niet benoemd. Kunt u het nog volgen?

Bemelerboschgroeve 4 is geen ondergrondse groeve, maar een groeve die in dagbouw ontgonnen is en later door de paters van het klooster te St. Antoniusbank als Mariagrot is ingericht.

Nadat ik wat foto's van de Mariagrot in het Bemelerbos op het berglopersforum^B plaatste kwam in eerste instantie Matthijs Rohs, forumbeheerder, en later ook Patrick Semmeling, al snel tot de conclusie dat het hier zeker wel om de Bemelerboschgroeve 4 moest gaan.

Een bevestigend antwoord komt mede van de website 'Kerkgebouwen in Limburg'^B waarop de genoemde coördinaten rechtstreeks verwijzen naar de locatie waar zich de Mariagrot bevindt.

In 2003 wordt er een nieuwe groeve-inventarisatie uitgevoerd door de SOW (Stichting Ondergrondse Werken), de gegevens hiervan zijn opgenomen in het eerder genoemde rapport 'Inventarisatie van de ingangen van onderaardse kalksteengroeven in Nederland 2002-2004'^L. Ook in deze rapportage wordt, op basis van geplaatste foto's en heldere beschrijving, duidelijk dat de groeve die op de opgenomen veldkaart aangeduid staat als Bemelerboschgroeve 4 inderdaad de tegenwoordige Mariagrot is.

De gegevens die Luck Walschot in 2000 opneemt t.b.v. zijn dan nog uit te geven boek 'Mergel Gebroken'^L en onder Bemelerboschgroeve 4 beschrijft, duiden dan weer niet op de Mariagrot, maar vrijwel zeker op een aanzet van een ontginning rechts van de Bemelerboschgroeve 2. Deze aanzet bevindt zich wat zich wat hoger op in de helling. Wellicht bevindt er zich nog een verborgen gang.

De Mariagrot benoemt hij niet, omdat in zijn boek alleen ondergrondse kalksteengroeves opgenomen zijn.

Bemelerboschgroeve 1

Synoniem: Bemelerbosch grub (Haarsma 2011^L)
Bemelerboschgroeve 2 (Zoogdiervereniging Nederland 2016^L)
Berglook van Paffen
Grotje van No Opdenoort

Nummering: 39 b (A. van Wijngaarden / Rivon)^L
3 A (C. Blankevoort)^L
39 (L. Bels)^L
328 (Zoogdiervereniging Nederland)^L

Geografische ligging Bemelerboschgroeve 1

De groeve ligt op een perceel aan de Oude Akerstraat te Bemelen. Kadastraal bekend als BML 01 - B - 670, coördinaten 50.50.48.171 - 5.46.03.245 en ligt 111 meter hoog.

Geologie

De groeve is ontgonnen in de formatie van Maastricht, met name in de Kalksteen van Nekum. De Kalksteen van Nekum bestaat uit een matig fijn- tot grofkorrelige, geelwitte kalksteen. Onder in deze krijtlaag bevindt zich een dikke fossielgruislaag bevinden.

Hoger in het profiel komen in de fossielgruislagen veel schaalfragmenten voor van de zee-egel *Hemipneustes striatoradiatus*. Van deze laatste zijn ook in de wanden van de onderzochte Bemelerboschgroeve 1 fragmenten en dwarsdoorsneden aangetroffen. Waar omwille van de veiligheid plafonddelen zijn afgeklopt is die gruislaag ook goed waarneembaar. Zeer verspreid in deze kalksteenlaag komt wat vuursteen voor.

In de Kalksteen van Nekum zijn ook de uitgestrekte gangenstelsels aangelegd die bij het grote publiek bekend zijn als de 'grotten van de St. Pietersberg'. De dikte van de Kalksteen van Nekum varieert van ca. 10 tot 12 meter. De leeftijd van deze kalksteenlaag ligt tussen de 66 en 71,2 miljoen jaar.

Beschrijving van de groeve

De groeve ligt op particulier terrein en is niet vrij te bezoeken. Met dank aan SOK-lid en Bemelenaar Jo Houben kwam ik contact met de huidige eigenaar. In eerste instantie heb ik samen met Jo een bezoek aan deze niet al te grote, maar wel zeer interessante groeve mogen brengen. Al tijdens de eerste schouw, waarbij uiteraard ook de eigenaar aanwezig was, is met hem gesproken over een intensieve en uitvoerige inventarisatie. De eigenaar stond hier meteen zeer welwillend tegenover, waarvoor dank!

De drie ingangen (waarvan twee oorspronkelijk en een van recentere datum) van deze groeve zijn min of meer noordwaarts gericht en bevinden zich op de overgang van de open tuin naar het bos. De groeve heeft dus oorspronkelijk twee ingangen.

De meest linker is dichtgemetseld en bevat een ruime uitsparing als vlieg-

AFBEELDING 3: Entree van de groeve, de linker deur leidt naar het 'Berglook van Paffen', rechtdoor en rechts (dicht gemetseld) het 'Grotje van No Opdenoordt'

opening voor vleermuizen. Deze oostelijke ingang leidde naar een ruimte die vroeger 'het berglook van Paffen' genoemd werd. Paffen was gedurende de Tweede Wereldoorlog eigenaar van het perceel waar tegen die ingang lag. (zie secundair gebruik, schuilplaats)

De rechter ingang splitst zich al snel in twee delen, welke ieder afzonderlijk met een houten poort met daarin vliegopeningen voor vleermuizen, afgesloten zijn. De linker poort leidt naar het reeds genoemde 'Berglook van Paffen'. De andere naar het deel van de groeve dat voorheen het 'grotje van

No Opdenoordt' genoemd werd, dit naar de voormalige eigenaar.

De groeve bestaat uit een lange, min of meer zuidwaarts de berg inlopende gang met wat kortere, vooral westwaarts gerichte zijgangen. Vooraan rechts is een ruimte van 4,70m x 1,70m. waarin een kapel is uitgehouwen. Helemaal achterin eindigt de groeve in een wat grotere ruimte van ruim 4 x 3 m. In een groot deel van de groeve is de ganghoogte meer dan 2 meter en dus goed beloopbaar. Slechts een klein deel, de twee gangen rechts van de hoofdgang en het

deel van de hoofdgang tussen de tweede zijgang en het achterin gelegen 'kamer', was beduidend lager en kon slechts sterk gebukt betreden worden. Dit deel van de gang is tijdens de onderzoeksperiode zodanig uitgediept dat deze rechtop lopend begaanbaar is.

Een derde maar dus niet oorspronkelijke ingang bevindt zich in een gebouwtje dat **vóór** de groeve geplaatst is. Deze ingang is door de vorige eigenaar van de groeve, Dhr. No Opdenoordt in de jaren tachtig gecreëerd maar inmiddels dichtgemetseld, hierover later meer.

Tot 2016 was de groeve nooit gekeurd. Verandering van eigenaar bracht hier verandering in. In dat jaar werd ook voor het eerst, dit in opdracht van de provincie, een officiële vleermuistelling uitgevoerd. Uit vooronderzoek bleek dat het niet haalbaar is de groeve voor dat jaar de status 'goedgekeurd voor extensief gebruik' te geven. De firma Mergelbouwsteen Kleijnen kreeg opdracht de groeve te keuren en waar nodig maatregelen te nemen om de groeve veilig te maken. Nadat de plafonds waren afgeklopt kreeg het overgrote deel van de groeve in 2017 de status 'goedgekeurd voor extensief gebruik'. Slechts een klein deel, het deel dat tussen de beide oorspronkelijke ingangen ligt, blijft volledig afgekeurd. Al het vrijgekomen losgeklopte materiaal is in een van de zijgangen gedeponeerd. (zie kaart)

Vanaf dan kan de groeve onder voorwaarden worden betreden en kunnen, uiteraard met de ontheffing in het kader van de flora en faunawet op zak, de aanwezige vleermuizen worden geteld.

Vanwege het feit dat de groeve in een Natura 2000 gebied ligt wordt de groeve nu, jaarlijks, in opdracht van de provincie op vleermuizen geïnventariseerd. De resultaten van de tellingen worden doorgegeven aan en geregistreerd door de Nederlandse Zoogdiervereniging ^L. Resultaten van deze en eerder uitgevoerde tellingen vindt u verderop in het verslag.

Vanwege ideeën over een toekomstig gebruik van de groeve wordt in het voorjaar van 2019 door de huidige eigenaar opnieuw een opdracht aan de firma Mergelbouwsteen Kleijnen verstrekt. Ditmaal met het doel de groeve geschikt te maken voor intensief gebruik. De noodzakelijke aanpassingen zijn deze keer klein. Waar nodig wordt extra afgeklopt en de groeve krijgt de status 'goedgekeurd voor intensief gebruik'.

Onderzoek

Als leidraad voor het onderzoek benoemen we een aantal doelen: historie en ouderdom van de groeve, primair en secundair gebruik, ontginningswijze, graafrichtingen, inventarisatie opschriften en inkrassingen, kartering van de gangen, inventarisatie van de flora en fauna.

Ouderdom van de groeve

In geen enkele bron heb ik kunnen achterhalen wanneer de eerste aanzet tot deze ontginning gestart is. Zelfs de zoon van de enige blokkeerder die Bemelen zelf rijk was (Joep in de Braekt, medevinder van de mosasaurusresten in de Roothergroeve) kan zich niet herinneren dat er thuis ooit over deze groeve gesproken is. Hij denkt dat de groeve over een langere periode en naar behoefte ontgonnen is.

Het niet commerciële karakter van de ontginning kan de reden zijn van het ontbreken van archiefstukken.

Het bepalen van de ouderdom kan dus slechts op basis van aangetroffen ontginningstechnieken, opschriften en daarbij aangetekende dateringen.

Inscripties en picturale afbeeldingen

Op de groewewanden wijzen meerdere ingekraste jaartallen naar een periode tussen 1601 en 1850.

Aangetroffen jaartallen zijn onder andere 1601, 1730, 1751, 1780, 1805, 1832 en 1835. Opvallend was een jaartal in Romeinse cijfers, MCMXXX (1930). Het jaartal 1601 lijkt vanwege de schrijfwijze en combinatie met de aangetroffen ontginningstechniek niet authentiek.

Helaas is het jaartal bij het ingekraste IHS-symbool vooraan in de groeve te slecht leesbaar om in de leeftijdsbepaling van de groeve mee te nemen. In de directe omgeving van het IHS-symbool is meermaals het jaartal 1854 aangetroffen.

AFBEELDING 4: Sporen van stootbeitel en kettingzaag in de vergrootte 'achterste kamer'

Alle waardevolle inkrassingen zoals jaartallen, namen en tekeningen zijn opgenomen in een inventarisatie. (zie bijlage) Vanwege een donkere afzetting (roet of stof) op de wanden zijn veel inscripties moeilijk of niet meer leesbaar.

Ontginningsmethode

Hoewel het voorste deel van de groeve veel geleden heeft van invloeden van buitenaf (roetwalm en vertering) zijn naar achteren toe nog duidelijk de sporen van de beitel en zaag waarneembaar. Over het algemeen zijn de aangetroffen beitelsporen recht en verwijzen dus naar het gebruik van de stootbeitel.

Op enkele plaatsen in de groeve

Anderen jaartallen zijn te relateren aan de Tweede Wereldoorlog en dateren van o.a. 1943 t/m 1944.

De meeste aangetroffen namen en jaartallen herinneren aan een recenter gebruik van de groeve als feestruimte voor o.a. vakantiegangers en het eindejaarbal voor de Bemelenaarse schooljeugd, hierover later meer.

Het zijn slechts de oudste jaartallen die wellicht gelinkt kunnen worden aan een ontginningsperiode.

vinden we toch ook de ronde slagen die duiden op het gebruik van de slagbeitel. In de periode dat de groeve ontgonnen is waren dus beide methodes nog in gebruik. Vroegere ontginningen zijn volledig met slagbeitel en zaag of zelfs alleen met de slagbeitel ontgonnen.

Juist in de overgangperiode is de combinatie van slagbeitel en stootbeitel ook mogelijk. Een "scherpe" datering van deze ontginningsmethoden is

daarom niet mogelijk, maar globaal gezien kan worden gezegd dat de groep 'zaag en stootbeitel' ongeveer de periode van 1750 tot 1980 beslaat.

De blokken zijn gebroken met de Sibbermethode. Middels deze methode werden manshoge blokken (200 x 78 x niet vaste maat) in een keer gebroken en later in verwerkbaar blokken verzaagd. Ten behoeve van het onderzoek is het achterste deel van de gang uitgediept. Het was indrukwekkend te zien hoe dik de laag losse kalk op de gangbodem was. Op sommige plaatsen kon tot meer dan een meter ontgraven worden alvorens de vaste mergellaag werd bereikt. Dat versterkt het vermoeden dat de grote blokken in de groeve zelf verzaagd zijn tot een verwerkbaar formaat.

Kleine recentere aanpassingen aan de groeve zijn uitgevoerd met de kettingzaag. De ronde sporen van de kettingzaag zijn voornamelijk in de kamer aan het einde van de lange gang aangetroffen.

Op basis van de aangetroffen jaartallen en toegepaste ontginningmethode meen ik de eerste ontginning in de eerste helft van de 18^e eeuw te mogen plaatsen.

Gebruik van de groeve

Primair gebruik

Oorspronkelijk is de groeve uitgebaat t.b.v. het winnen van mergelblokken. Gezien de 'geringe' grootte, geen zoekresultaat in archieven en de mening van de zoon van de plaatselijke klokkemaker, ga ik uit van een ontginning voor lokaal gebruik. Wellicht zijn er gedurende een lange periode en voor meerdere bouwwerken blokken gebroken. In de directe omgeving van de groeve staan immers meerdere huizen, schuren en muren die geheel of gedeeltelijk uit mergel opgetrokken zijn.

Het woord "geringe" is tussen aanhalingstekens geplaatst, dit om aan te geven dat een relatief kleine groeve toch al een aanzienlijke hoeveelheid blokken levert.

Uitgaande van 160 meter ganglengte, een gangbreedte van gemiddeld 2 meter en een gemiddelde hoogte van 3,50 meter had de groeve een bruto opbrengst van 1120 m³ mergel ofwel 38.888 blokken van 50 x 24 x 24. Bij die afmeting van gezaagde blokken zouden er 8,33 in een m² gaan en had met de gewonnen mergelblokken een muur met een oppervlakte van 466 m² (!) gebouwd kunnen worden. Natuurlijk moet een en ander worden vermindert met zaagverlies en breuk, maar dan nog.....

Losse kalk

Vanwege de aanwezigheid van een extreem dikke laag, soms meer dan 1 meter, 'losse mergelpoeder' op de gangbodems lijkt het erop dat er gedurende de ontginning, maar ook daarna geen handel in losse kalk t.b.v. de landbouw geweest is.

Secundair gebruik

Veestalling

De aanwezigheid van twee halstergaten, halverwege rechts in de lange gang die naar achteren leidt, en op de tweede pilaar in de eerste rechter zijgang, in combinatie met een kribbe(voerplaats) die op de plattegrond van Han Bochman uit 1985 aangegeven staat, kan er op duiden dat de groeve een bepaalde periode als veestalling heeft gediend.

Van de door Han Bochman genoemde kribbe zijn slechts enkele rondhouten palen in de groevewand aangetroffen. Natuurlijk kan het ook zijn dat er alleen de dieren stonden die de karren met mergelblokken buiten brachten en verder transporteerden.

Schuilplaats

Gedurende de Tweede Wereldoorlog heeft de groeve even gediend als schuilplaats voor tientallen (60-80) Bemelenaren, waaronder Dhr. Huits, voormalig eigenaar van het perceel dat naast de groeve ligt. (Oude

AFBEELDING 5: Binnenzijde linker ingang met zicht in het 'Berglook van Paffen'

Akerstraat 54) De zoon van deze Huits was eigenaar van de camping, die tot 1980 achter dit perceel lag (nu de weide met fruitbomen langs de Bosweg, en 'de huiswei' genoemd wordt.). Over die camping later meer. Naast Bemelenaren schuilden er ook de circa 20 hotelgasten van Hotel Bergrust. Het hotel was in handen van de Duitsers en alleen de eigenaresse en dochters mochten er blijven.... om voor de aanwezige Duitsers te koken en ze te verzorgen.

De personen die in deze groeve schuilden kwamen van Maastricht, Heer, Amby en uit de 'Kom van Bemelen'. Daarmee worden de bewoners uit

inwoner, Hennie Geurten, vertelde echter dat het om een periode van vier dagen ging, van 9 tot en met 13 september, de dagen net voor de bevrijding. Beide geïnterviewden vertellen zeker te weten dat er alleen in het groevedeel achter Paffen (het groevedeel achter de meest linker ingang) geschild is. Er waren in die tijd geen voorzieningen in de groeve, geslapen werd er op los stro dat bij boer Heuts vandaan kwam.

Van Jo Troisfontaine (Stichting Heemkunde Bemelen) kreeg ik dit citaat uit het oorlogsdagboek van Bèr Vandenbooren:

In de groeve zijn opschriften en inkrassingen uit die oorlogsperiode

het toenmalige Bemelen bedoeld. "Die van St. Antoniusbank schuilden in de Mettenbergkes" zo herinnert zich mevr. Wolfs, inwonster van Bemelen.

De familie Paffen, Sjef en Bella, destijds bewoner van de Oude Akerstraat 60, bood in de oorlogsjaren onderdak aan enkele Joodse onderduikers. Een van de geïnterviewde oude Bemelenaren vertelde me "op kritieke momenten, 'wanneer er vliegtuigen van de Pruisen' overkwamen, vluchtten veel inwoners de berg in, deze Joodse onderduikers zouden echter niet in de groeve zijn geweest" Een andere

aanwezig. Naast de ingekraste jaartallen 1944 en '44 vonden we o.a. een ingekraste afbeelding van een parachute en een kanon. Meerdere in groeve aangetroffen davidsterren met daarbij namen als metallica, Jo van de Ven en Joshua hebben natuurlijk niets met deze periode te maken en lijken ver na de oorlog door feestende bezoekers te zijn aangebracht.

Feestruimte

De vorige eigenaar (No Opdenoort) verhuurde de pandjes die vooraan op het perceel staan, nu nummer 58a, b en c als verschillende appartementen c.q. vakantiehuisjes.

Naast de oorspronkelijke rechter ingang maar **vóór** de groeve is een ruimte gebouwd waar een heuse bar (Drinkerij Brandend Zand) was ingericht. Hier konden de steeds tijdelijke bewoners van de appartementen of vakantiehuisjes de avonden doorbrengen. Daarnaast mochten ook campinggasten van de nabij gelegen camping 'De Bosrand' (hoek Bosweg / Oude Akerstraat 1972-1980) vrij gebruik maken van de groeve en de aangeboden faciliteiten. Op het voorterrein kon worden gebarbecued. Vanuit de hiervoor beschreven aanbouw was een rechtstreekse korte verbinding gemaakt naar de groeve. In het voorste deel van de groeve was ook een barretje ingericht. Oud inwoners zeggen me: "er stonden tafels en er werd gedanst". Naast de gasten uit de vakantieverblijven werd ook voor de Bemelenaarse jeugd, ouders en leraren, steeds als afsluiting van het schooljaar, een eindejaarsfeest georganiseerd. Aan het eind van het jaar werden oud Bemelenaars uitgenodigd voor de oudejaarsborrel. Zowat iedere Bemelenaar kent de plek dus wel.

Naarmate de Amerikaanse legers dichterbij Limburg komen, en daarmee ook het oorlogsgeweld - aanvallen van vliegtuigen, later ook overvliegende en inslaande granaten - achten steeds meer inwoners van Bemelen het raadzaam om hun toevlucht te zoeken in kelders en grotten.

Dat was in de tijd dat die VI's hier overkwamen. Ik weet nog, als we naar de kerk gingen, dan hoorde je die dingen komen. Als plotseling het geluid van de motor ophield, wist je dat ze naar beneden kwamen. Dan hoorde je even later een kral. Het waren best wel angstige tijden, ja. In die tijd sliep hier bijna iedereen in de kelder of in de grotten.

(Mia Huijts)

Bijna de hele bevolking van de dorpskom zoekt in die dagen beschutting in de grotten achter het huis van Sjef en Bella Paffen. Voor de inwoners van Sint Antoniusbank doen de grotten in de Mettenberg (langs de Kategrub) dienst als 'schuilkelder'. En alsof het in die niet al te grote gangenstelsels nog niet druk genoeg is, strijkt ook een grote groep angstige bewoners van Heer en Maastricht tijdelijk in de Bemeler grotten neer.

De laatste twee dagen voor de bevrijding hebben mijn vrouw en ik in de grotten bij Paffen doorgebracht. Daar zaten nogal wat mensen bij elkaar, mensen van Bemelen zelf maar ook uit Maastricht. Onze onderduiker, Huub van Schoubroeck, bleef liever thuis, samen met omé Willem en tante Trinet. Onze boerderij had een nogal stevige kelder, die goed gestut was. Huub bracht elke dag verse melk naar de grot. We hadden een tijdje daarvoor ook nog vijf kleine varkens geslacht en het vlees in aarden potten ingemaakt. Twee van die potten zijn ook naar de grot gebracht. We hebben het ons allemaal goed laten smaken.

(Uit het oorlogsdagboek van Bèr Vandenbooren)

AFBEELDING 7: Drinkerij 'Brandend Zand' met dichtgemaakte doorgang naar de achterliggende groeve

Jaarlijks terugkerend was ook de reünie van militairen die samen met No op Nieuw - Guinea (Sorong) gediend hadden.

Ten tijde van de 'vrije' toegang tot de groeve zou er halverwege de groeve nog een "muur met smal hek" gestaan hebben.(Haarsma 2011)

De vakantiehuisjes zijn niet meer, ook de grote feesten die er gehouden werden zijn, na het overlijden van Jose Vroemen, de echtgenote van No Opdenoort in 2015 verleden tijd.

Verspreid door de groeve vinden we nog de namen van de twee zonen van No Opdenoort, Richard en Eric, de naam van Eric's liefe Miranda staat

er ook. Naast deze namen zijn het vooral die van Opdenoort's gasten die we aantreffen.

No zet het pand te koop en het wordt verkocht aan de huidige eigenaar, Frank van den Hoven. Frank was vroeger zelf ook bergloper en liep samen met zijn vriend Leon Collas zeer regelmatig in o.a. de Zonneberg.

Han Bochman, wiens naam op de groevekaart die we bij hebben als karteerder genoemd staat, is voor hem dan ook geen onbekende.

De doorgang die vanuit de bar naar de groeve leidde is inmiddels afgesloten. Volgens de huidige eigenaar

had de afsluiting te maken met het feit dat de achter liggende groeve nooit gekeurd was geweest en omwille van de veiligheid niet langer toegankelijk mocht zijn. Pas na keuring en het nemen van veiligheidsmaatregelen, waaronder het afkloppen van plafonds, kreeg de groeve de status 'extensief gebruik'. Zoals eerder gemeld heeft het grootste deel van de groeve na het nemen van de nodige maatregelen sinds maart 2019 de status 'goedgekeurd voor intensief gebruik'.

Werkplaats, stortplaats en opslag

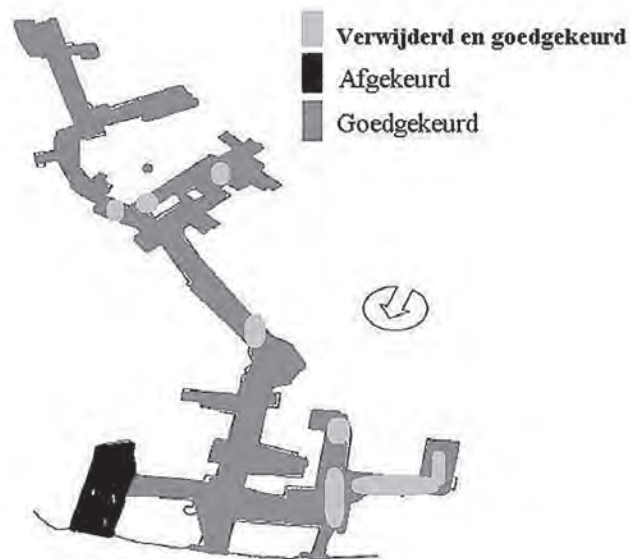
Direct na de oorlog is het groevedeel achter het pand van Paffen in gebruik geweest als timmerwerkplaats. Jo Houben ontdekte nog dat een deel van de groeve in gebruik geweest is bij schildersbedrijf Paffen. Navraag in het dorp bevestigt dit. Het schildersbedrijf Paffen was vroeger eigenaar van het perceel waarop de linker groeve ingang lag (perceel BML 01 - B - 725). Telefonisch contact met de zoon van Paffen, Jo (Sjoke), bracht aan het licht dat in een doodlopende gang van de groeve alle lege verfblikken werden gestort. Wellicht in het deel dat Han Bochman op zijn gebruikte plattegrond als 'stort' aangeeft. Volgens een andere bron zou er ook opslag van schildersmaterialen hebben plaats gevonden.

Kwekerij

In tegenstelling tot de aan de overzijde gelegen Cluijsberggroeve zijn er in deze groeve geen sporen aangetroffen die er op wijzen dat deze dienst gedaan heeft als kwekerij van kardoen, witloof of champignons.

Kapel

Rechts voorin de groeve bevindt zich een kleine ruimte, waarin een kapel is uitgehouwen. Een eigen interpretatie is dat er op de aan de twee helften uit de mergel gebeeldhouwde zuiltjes een stenen plaat of iets dergelijks gelegen heeft die als altaar diende. Denk daarop een heiligenbeeld geflankeerd door enkele kandelaars en het plaatje is compleet. In de achterwand is een kleine nis uitgehouwen. Gezien de geringe afmeting (4,70 x 1,70m) van de kapel ligt het niet voor de hand aan te nemen dat er liturgische diensten zijn opgedragen; in de archieven is hierover ook niets terug gevonden. Ik ga er dan ook vanuit dat de ruimte gebruikt

is als private gebedsruimte of herdenkingsplek voor een overleden familielid.

Verblijf- en overwinteringsplaats grottenfauna

Naast alle bovenstaande functies vervult de groeve een belangrijke rol als verblijf- en overwinteringsplaats voor allerlei insecten en zoogdieren. (o.a. vleermuizen)

Alleen voor vleermuizen uit bijlage II van de Habitatrictlijn zijn onder Natura 2000 beschermde natuurgebieden aangewezen. Vleermuizen binnen deze gebieden worden in opdracht van de provincie geteld. De telgegevens worden doorgegeven aan de 'Zoogdierverseniging Nederland'^B.

AFBEELDING 9: *Interieur kapel*

Het gaat dan om de beschermde meervleermuis, ingekorven vleermuis, mopsvleermuis, grote- en kleine hoefijzerneus, Bechsteins vleermuis en de vale vleermuis. Uiteraard worden met die tellingen ook de overige aanwezige soorten meegenomen. In de Bemelerboschgroeve zijn de laatste officiële tellingen uitgevoerd in 2016 en 2018. Als gevolg van miscommunicatie is er in 2017 geen telling uitgevoerd. In de aangeleverde gegevens van de Zoogdiervereniging^B zijn de telgegevens van 2016 helaas niet opgenomen.

Op het moment van ons bezoek bevonden zich verspreid door de groeve tientallen vleermuizen. In januari 2019 hebben we zelf een inventarisatie laten uitvoeren, deze gegevens inclusief vindplaatsen vindt u later in dit verhaal terug.

Naast vleermuizen zijn er graaf- en klimsporen van grotere, niet vliegende zoogdieren aangetroffen. Waarschijnlijk betreft het de steenmarter, de typische sterke urinegeur van de steenmarters, *Martes foina* ontbrak echter.

Opvallend is bovendien dat, gezien de afsluiting van de beide ingangen, de dieren toch van buitenaf de groeve in komen. Bij een inspectie in het bos boven de groeve zijn geen mogelijke ingangen opgemerkt.

Nagelsporen op de wanden laten zien dat marters goede klimmers zijn en dus misschien ook door de vliegopeningen binnen gekomen zijn. Gedurende een volle week (eind april) is een wildcamera in de groeve geplaatst, helaas heeft dit geen beelden opgeleverd.

Eerdere nachtopnamen buiten de groeve hebben aangetoond dat er, naast waargenomen ree, wild zwijn, haas, das en eekhoorns, zeker ook marters op het perceel aanwezig zijn. Ook zijn er insecten waargenomen en geteld, de inventarisatiegegevens hiervan vindt u later in het artikel.

Huidig en toekomstig gebruik

Het idee van de huidige eigenaar is om na goedkeuring in de groeve ruimte aan te bieden t.b.v. stilte- en meditatie sessies. Hiertoe is de kamer helemaal achteraan in de lange gang iets vergroot.

Op de heetste zomerdagen wordt er verkoeling gezocht.

Losse stenen dwars over de hoofdgang geven, net zoals we dit kennen vanuit b.v. de Zonneberg, aan tot waar de (klein)kinderen mogen komen. De groeve is in goede handen en zal, wanneer het aan de eigenaren ligt voor altijd blijven bestaan en beschikbaar blijven voor wetenschappelijk onderzoek. Dit natuurlijk zolang de veiligheid het toelaat. De vleermuizen blijven welkom en de populatie kan jaarlijks worden gemonitord.

Bedreigingen

Vanwege de relatief grote ingangspartijen zijn de weersinvloeden van buitenaf groot. Temperatuurschommelingen hebben, zeker vooraan in de groeve, voor verwerking van grote delen van het wandoppervlak gezorgd. Het oppervlak van de wanden is zwaar beschadigd en opschriften zijn slecht of niet meer leesbaar. Nu er poorten in de openingen geplaatst zijn zal dit verweringsproces vertragen.

Vocht in kleine kieren en onder losse plafondplaten kunnen er door rek/krimp en wellicht bevroering toe leiden dat er vaker mergdelen spontaan omlaag zullen komen.

AFBEELDING 10: Totalisering
vleermuistelling Nederlandse
Zoogdiervereniging

baard vleermuis	1	4	4	8	8	3	8	3	1	3	2	1	1	3	5	2	3	1	2	4
franjestaat	1	1		1		2	4	3	3		1	1	3	4	4	1	4	3	16	1
watervleermuis	4	5	2	2	6	5	8	7	7	6	4	1	3	5	2	2		2	6	5
onbekend													1		1	1		1		1
grootoor vleermuis		1			1		1				1									
meervleermuis																			1	
totaal aantal vleermuizen	6	11	6	11	15	10	21	13	11	9	8	3	8	12	12	6	7	8	24	11
	1988	1991	1992	1995	1996	1997	1999	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2018

Op enkele plaatsen groeien boomwortels door kieren en diaklazen de groeve binnen. Als gevolg van diktegroei van de wortels kan eveneens schade optreden. Keuringen zoals die nu in opdracht van de provincie worden uitgevoerd blijven dus een belangrijke rol spelen in het veilig toegankelijk houden van de groeve.

Inventarisatie gegevens groeve fauna

Zoogdieren

Vleermuistellingen, onder andere uitgevoerd in opdracht van de Provincie en de telgegevens, ontvangen via de Nederlandse Zoogdiervereniging (Afbeelding 10).

Per soort zijn steeds de hoogste aantallen gemarkeerd.

In het aangeleverde overzicht van overwinterende vleermuizen ontbreken enkele jaren, daarnaast is er sprake van een erg grillig patroon. Zonder er een conclusie aan te verbinden zijn de hoge aantallen baardvleermuis in de jaren 1995, 1996 en 1999 en het hoge aantal franjestaarten in 2015 de meest opmerkelijke.

De hogere aantallen van de watervleermuis in de jaren 1996 t/m 2003 vallen eveneens op. Hun aantallen lijken de laatste jaren wat toe te nemen.

Vleermuis inventarisatie, eigen opname, uitgevoerd d.d. 16-01-2019:

Gezien de opvallend hogere aantallen dan die van de voorlaatste opname van december 2018 (!) is aan te nemen dat wij een andere, in ieder geval intensievere opname methode hebben toegepast dan tot nu toe het geval was.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	aantal
<i>Myotis daubentonii</i>	water vleermuis	9
<i>Myotis dasycneme</i>	meer vleermuis	3
<i>Myotis mystacinus</i>	baard vleermuis	2
<i>Myotis natterii</i>	franjestaat	14
<i>Plecotus auritus</i>	grootoor vleermuis	2

16

Overige zoogdieren

Op verschillende plaatsen zijn graaf- en klimsporen van niet nader bekende grotere zoogdieren aangetroffen, waarschijnlijk van steenmarters (*Martes foina*).

Insecten

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	aantal
<i>Aglais io</i>	dagpauwoogvlinder	1
<i>Meta menardi</i>	grottenspin	3
<i>Erisalis tenax</i>	blinde bij	3-5
<i>Amblyteles Quadropunctorius</i>	(grotten) sluiwesp	51
<i>Scoliopteryx libatrix</i>	roes(t)je	2

Bijlagen

- A. Opsomming voormalige eigenaren v/d groeve
- B. Opname opschriften en inkrassingen
- C. Graafrichtingen kaart
- D. Vleermuis inventarisatie uitgevoerd d.d. 16 januari 2019

A. Opsomming voormalige eigenaren v/d groeve

Onderstaand een resumé betreffende het eigendom van de “Bemelerboschgroeve” achter Oude Akerstraat 58-60 Bemelen. Ook hieruit blijkt dat de groeve tot 2017 een gedeeld eigendom was, of althans zo gebruikt is.

Voor wat betreft het groevedeel gelegen achter Oude Akerstraat 60 (linker entree, in Bemelen bekend als het ‘Berglook van Paffen’):

1845 – 1869: Lejeune Egidius, Bemelen

vervolgens: Lejeune Maria Catharina g.m. Michiel Blom en kinderen

1869 – 1878: Schurgers Jan, Berg en Terblijt

vervolgens Bemelen weduwnaar van Elisabeth Blom en kinderen Schurgers Michael, Barbara, Jacobus en Hubertus

1878 – 1883: Lejeune Louis, landbouwer, Bemelen

g.m. Maria Hubertina Coenen

1883 – 1893: Pieters Jan Lambert, landbouwer, Amby

g.m. Cornelia Verraats

1893 – 1920: Lejeune Louis

Weduwnaar van Maria Hubertina Coenen (overleden in 1906) en kinderen Lejeune: Anna, Maria en Helena

1920 – 1959: Paffen Johan of Joseph, landbouwer, Bemelen

g.m. Anna Lejeune (overleden in 1924)

vervolgens eigendom samen met 3 kinderen Paffen:

Johanna, Hubertina en Joseph Johannes

1959 – omstreeks 1990: Paffen Joseph Johannes, schilder, Bemelen.

Geboren 3-7-1917 en overleden op 22-7-1984

Dorpsstraat 35 (later na herindeling: Oude Akerstraat 60)

g.m. Elissen, Hubertina Isabella Elissen

omstreeks 1990 – heden: Bemelmans Harrie

g.m. Monique Huijnen

Voor wat betreft het groevedeel achter Oude Akerstraat 58

(rechteringang, in Bemelen bekend als ‘het grotje van No Opdenoort):

1850 – 1859: Huveneers Jan, Heer

1859 – 1881: Hueveneers Joannes, landbouwer, Bemelen

1881 – 1883: Huiveneers Paulus Hubertus, tapper, Bemelen en consorten (broers-zusters)

1883 – 1898: Heuveneers Hubert, landbouwer, Bemelen

g.m. Maria Catharina Jacobs

vruchtgebruikster: Frijns Joanna Elisabeth, weduwe van Jan Heuveneers, Bemelen

1898 – 1936: Heuveneers (ieder 1/3): Jozef, Pieter en Catharina

Vruchtgebruikster: Cobben Maria Theresia Hubertina, weduwe van Bernard Hubert Heuveneers

1936 – 1954: Luijten Johannes Hubertus Hendrikus, landbouwer en kantonnier Bemelen, Dorp 34

g.m. Maria Catharina Huveneers

1954 – 1975: Vroemen Joseph Hubertus, landbouwer. Geboren 26-8-1890 Bemelen, Dorpstraat 34 (na herindeling: Oude Akerstraat 58)

g.m. Spronck, die in 1969 is overleden

Vervolgens samen met drie kinderen Vroemen:

Jose Maria Elisabeth, geboren 21-2-1945

Pierre, geboren 17-01-46

Servaas Joseph Maria, geboren 12-1-1948

Vroemen Joseph Hubertus is overleden in 1975, vererfd aan 3 kinderen

Vroemen ieder 1/3 deel

1975 – 2017: Vroemen Jose Maria Elisabeth. Geboren 21-2-1945

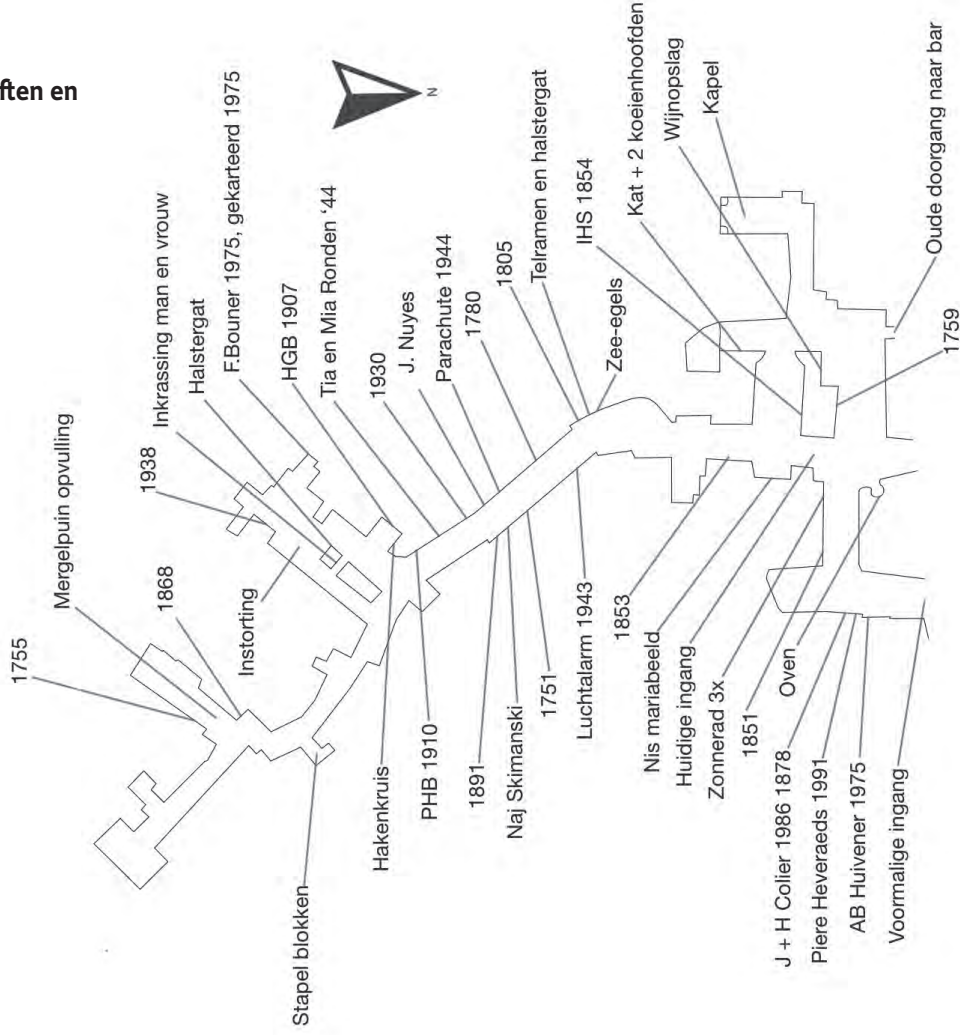
g.m. Arno Opdenoort

2017 -heden

Huidige eigenaar Frank van den Hoven

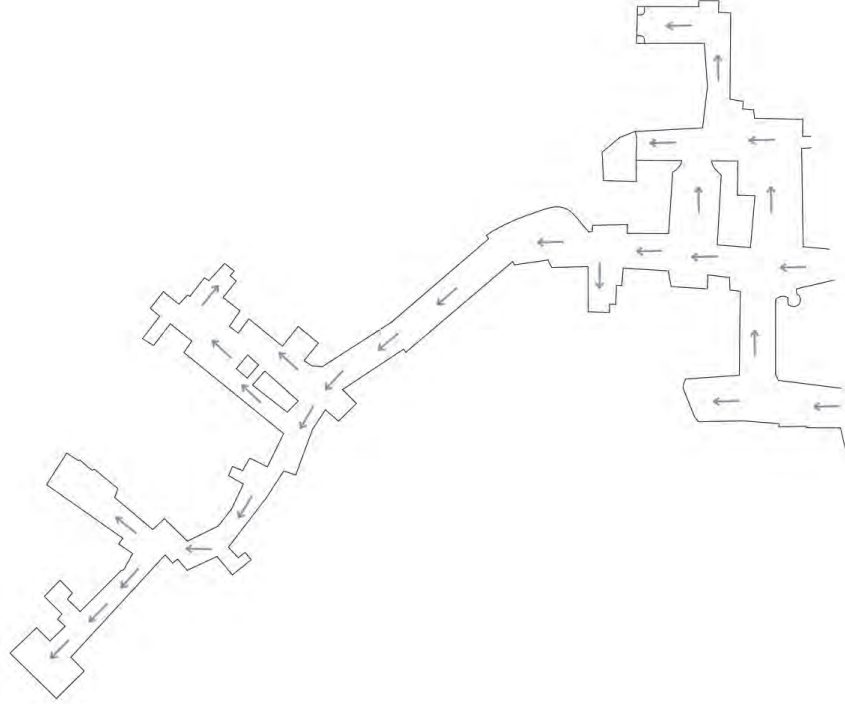
Bemelerboschgroeve 1

B. Opname opschriften en inkrassingen

Bemelerboschgroeve 1

C. Graafrichtingen kaart

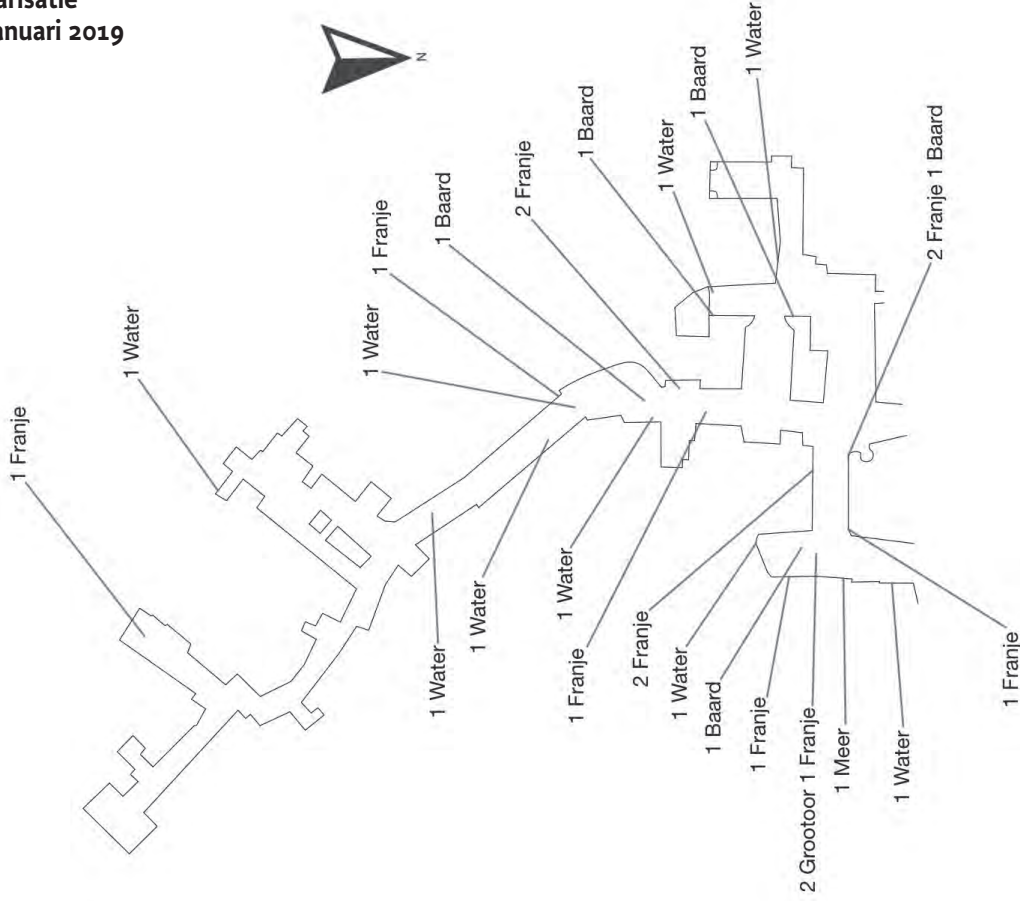
Kartering: J & G Bindels, Han Bochman

Vector en aanpassingen: Dean Schins 2019

Inventarisatie: Johan de Jong 2019

D. Vleermuis inventarisatie
uitgevoerd d.d. 16 januari 2019

nelerboschgroeve 1

Dit artikel kwam tot stand met medewerking van

Frank van den Hoven, eigenaar van de groeve.

Annemieke Steinkamp, voor de altijd hartelijke ontvangst, koffie en interesse.

Jo Houben, tot stand brengen eerste contact met de eigenaar van de groeve en verschillende (oud)inwoners van Bemelen.

Jo en Francine Troisfontaine-Wolfs, inwoners en Stichting Heemkunde Bemelen, aanleveren kadastrale gegevens en contacten met bewoners. (Oudst geïnterviewde inwoners Mevr. Wolfs, 97 jaar en Hennie Geurten 83 jaar, bijdrage over de groeve als schuilplaats in de 2^e Wereldoorlog).

Dean Schins, student en ten tijde van het onderzoek stagemedewerker bij 'Stichting het Limburgs Landschap', foto's, kartering, vectors en verwerking inventarisatie gegevens.

Jordy Neutelings en Carlo Sijben, sjouw- en graafwerk, archief onderzoek. Ger Beckers, vleermuis inventarisatie.

Martijn van Oene, databank beheerder van de Zoogdierverseniging en teller Ludy Verheggen voor de levering van vleermuis inventarisatiegegevens.

Bronnen

Literatuurlijst

Blankevoort, C. -1927: Onderaardse en overdekte mergelgroeven in Limburg. Nat. Hist. Maandblad 16. (83-84)

van Wijngaarden A. -1967: Ons krijtland Zuid-Limburg 3 de ondergrondse kalksteengroeven van Zuid-Limburg,

van Wijngaarden A., bioloog, opsomming 'De ondergrondse kalksteengroeven van Zuid-Limburg', wetenschappelijke mededelingen, uitgave K.N.N.V. 1979.

Wijngaarden, A. van. -1962: Rapport over de ondergrondse mergelgroeven e.a. in Zuid-Limburg. RIVON. (231pp.).

Bels, L. -1952: Fifteen years of bat banding in the Netherlands. Publ. Natuur Historisch Genootschap in Limburg 5 (1-99).

IKL, Stichting ir. D.C. Van Schaik en SOK, 'Inventarisatie van de ingangen van onderaardse kalksteengroeven in Nederland 2002-2004'.

Walschot, Luck. -2002: Mergel Gebroken.

Onderzoek Anne-Jifke Haarsma in opdracht van de provincie, 'Vleermuizen in mergelgroeven', december 2011.

Amendt K. Inventarisatie en waardering van de mergelgroeve 'Grote Berg' te Zussen 2018.

Grondboor en Hamer nummer 3 1998 Geologie van de St. Pietersberg bij Maastricht, uitgave van de Nederlandse Geologische Vereniging, (NVG).

Archief RHCL te Maastricht.

Internet

Berglopersforum, digitale ontmoetingsplaats voor berglopers (zie uitleg berglopen Limburg wikipedia) www.berglopersforum.nl 21

Stichting Heemkunde Bemelen,

site Zoogdierverseniging Nederland, stabiliteit keuringen,

site Stichting Geologische Activiteiten, 2015, Kalksteen als bouwsteen.....,

site Stichting het Limburgs Landschap, onderzoek en inrichting onderaardse groeven Zuid-Limburg (vleermuizen),

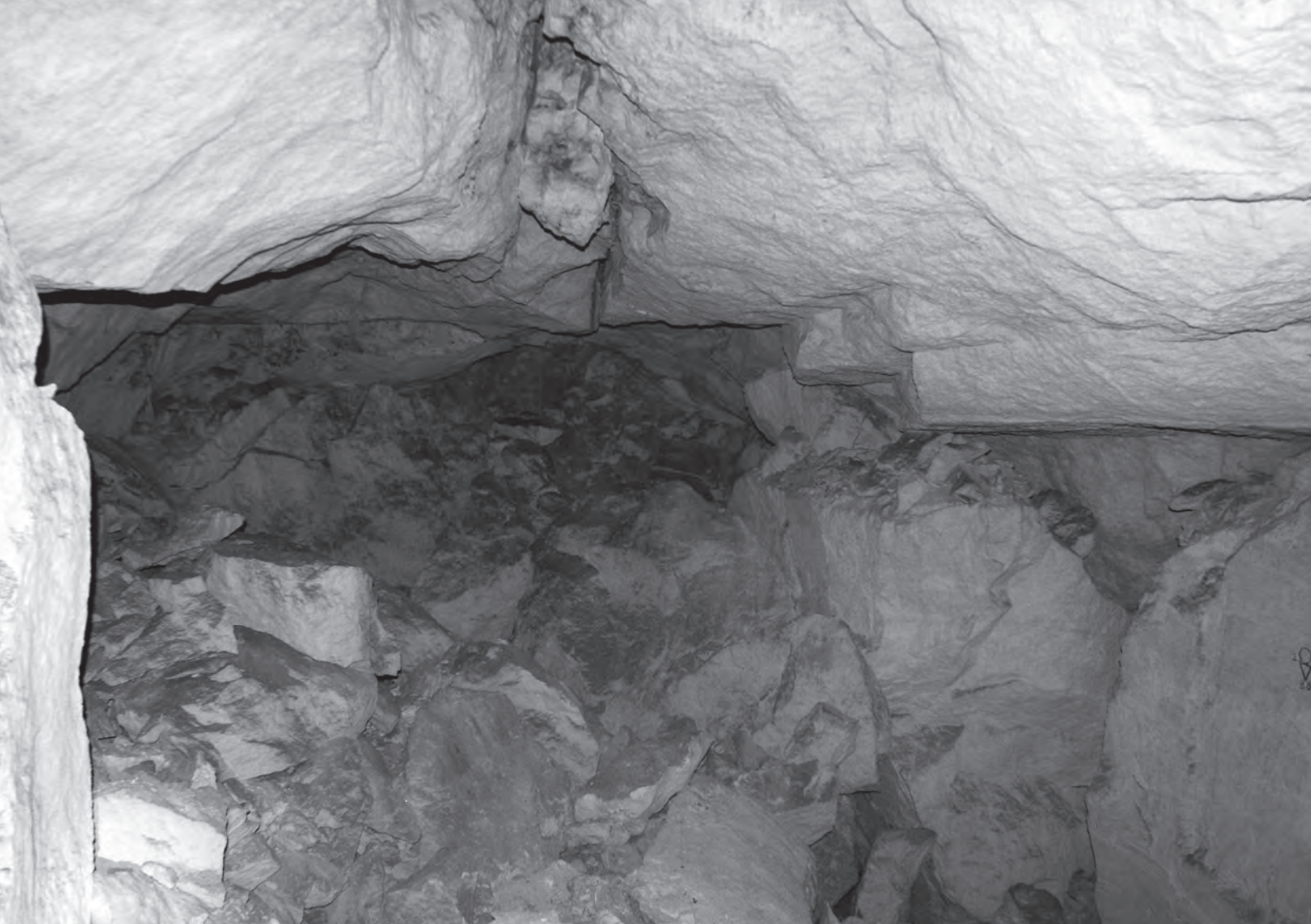
site Zoogdierverseniging, in opdracht van de provincie Limburg; Keuringen mergelgroeves in N2000 gebieden in Zuid-Limburg in 2016,

site overheid, regelgeving t.a.v. extensief gebruik van mergelgroeven.

Overig

Mondelinge informatie van de huidige eigenaar en inwoners uit Bemelen,

Jo en Francine Troisfontaine, namens Stichting Heemkunde Bemelen.

De instorting van de Muizenberg¹

HANS OGG, RAADHUISSTRAAT 31, 6336 VH HULSBERG

Inleiding

Bijna 100 jaar geleden, op 11 mei 1926, stortte een groot deel van de Muizenberg(groeve) in. Een dramatische gebeurtenis, met doden en gewonden, onder- en bovengrondse vernielingen en op de lange termijn grote economische gevolgen voor de gemeente Kanne en voor een aantal inwoners. Dit artikel gaat in op een aantal gebeurtenissen die vooraf gingen aan deze ramp en die hem wellicht mede veroorzaakten, de omvang van de instortingen, de reddingsoperatie die daarna volgde, de gevolgen daarvan en de wijze waarop e.e.a. in de pers verslagen werd.

“Het was Dinsdag 11 Mei 1926, 's morgens tusschen 8 en 8 1/2 uur, dat my door den Burgemeester van Maastricht telefonisch werd bericht, dat Zyn edelachtbare vernomen had, dat naby het Belgisch dorpje Canne een bergverschuiving en grondverzakking had plaats gevonden en een der onderaardsche mergelgroeven, waarin zich arbeiders bevonden, was ingestort. Omstreeks 9 uur met genoemden Burgemeester ter plaatse verschenen, vernam ik, dat om 7 1/4 uur in den morgen de bewoners van het stille grensdorpje Canne waren opgeschrikt door een hevigen schok en knal, welke onmiddellyk gevolgd werden door een regen van mergelblokken, mergelzand, stukken grond, graszoden, boomstruiken enz. die zich honderden meters ver over de omliggende landeryen hadden verspreid. De ondermynde Belgische “Muizenberg” bleek over een uitgestrektheid van circa 6 Hectaren gescheurd, gezakt en ingestort en de groef niet meer toegankelyk te zyn. Ten gevolge van den ontzettenden luchtdruk – een zware bascule werd uit de groef 40 Meter ver weggeslingerd – waren de arbeiders, die in de Muizenberggroeve als champignonkweekers werkzaam waren, op hun vlucht naar de uitgangen met groote kracht naar buiten geworpen, met het gevolg, dat enkele werden gedood en andere min of meer zwaar werden gewond.”²

23

Achtergrond: de betrokken gangenstelsels

De Muizenberg maakte op het tijdstip van instorten deel uit van een groter geheel; tijdens de ontginning was het gangenstelsel geleidelijk “vastgegroeid” aan naast gelegen gangenstelsel, de Cannerberg(groeve), die op zijn beurt een verbinding had met weer een ander stelsel(tje), de Kasteelgroeve. Met name de Cannerberg speelt in dit verhaal een grote rol en daarom moeten we ook bij deze groeve kort stil staan. Het is niet gemakkelijk aan te geven wat tot de Muizenberg gerekend moet worden en wat tot de Cannerberg: de rijksgrens is daarvoor niet geschikt en ook de ontginningsgeschiedenis, voor zover we die kunnen reconstrueren, zal in dit opzicht problemen opleveren. Ook in de naamgeving zien we die verwarring terug: sommige delen van de Cannerberg, gelegen aan het begin van de weg naar Wolder, worden vaak ook als Muizenberg aangeduid. En om het nog ingewikkelder te maken: in de voor dit artikel relevante stukken uit het archief van het Staatstoezicht op de Mijnen (hierna SoM) wordt de Cannerberg ook vaak aangeduid als Boschberg. Tegenwoordig wordt deze benaming echter gebruikt voor een onderdeel van een enorme groeve benoorden het complex Muizenberg/Cannerberg/Kasteelgroeve, nl. de zogenaamde Nato-groeve, die samen met de Jezuïetengroeve en de Fallenberg één geheel vormt³. Die verwarring in naamgeving zal later, in de verslaggeving in de pers, nog een merkwaardige rol spelen.

In praktisch opzicht geldt: de Cannerberg is de groeve die in beheer is bij Limburgs Landschap en waarvan de begrenzingen worden gevormd door instortingen en een muur die ongeveer samenvalt met de rijksgrens, maar niet helemaal. Het is dus voor het overgrote deel een Nederlandse groeve – dat zal van belang blijken.

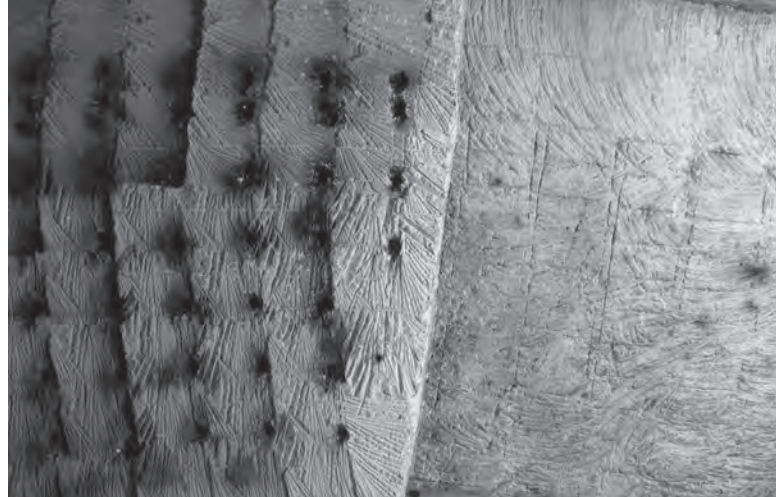

AFBEELDING 1B: Overzicht gangenstelsels

AFBEELDING 2: *Bijeenkomen twee ontginningswijzen: links stootbeitel, rechts slagbeitel*

De Cannerberg is een oude groeve. Er zijn diverse opschriften gevonden uit de 16^e eeuw, sommige zelfs uit de eerste helft daarvan. Dat suggereert dat de groeve wellicht al de 15^e eeuw gestart is. Ontginningsgegevens zoals we die in de gangen kunnen aantreffen in de vorm van beitel- en zaagsporen, laten zien dat de oorspronkelijke ingang van de groeve aan de weg naar Wolder heeft gelegen⁴. Vanuit die ingang zijn een paar gangen in een lichte waaivorm als ontwikkelingsassen in noordelijke richting gegraven. Vanuit deze hoofdgangen zijn zijgangen aangelegd. Een belangrijke daarvan is een gang die na een paar 100 meter in westelijke richting werd gemaakt, in die richting ver doorliep en die duidelijk een hoofdtransportweg vormde. In diverse verslagen wordt deze gang aangeduid als de “karrenweg” (zie ook afbeelding 9, waarin de karrenweg gearceerd is). Als zodanig werd hij nog gebruikt ten tijde van de grote instorting, zoals we zullen zien.

Bij de aanleg van de Cannerberg is, naast mergelzagen, nagenoeg overal gebruik gemaakt van de slagbeitel, in plaats van de modernere stootbeitel. In de gangen die met de slagbeitel zijn gemaakt, treft men verder vooral opschriften aan uit de 17^e en 18^e eeuw. Waar de stootbeitel gebruikt is, laten ontginningssporen zien dat de betreffende gangen aangelegd zijn vanuit de meer westelijk gelegen Muizenberg. De opschriften in die gangen zijn vaak van jongere datum. Zouden we dus de ontginningsgeschiedenis als criterium hanteren, dan zou je kunnen zeggen dat het geheel van wat Limburgs Landschap beheert, een stuk Cannerberg (slagbeitel) omvat en een stuk Muizenberg (stootbeitel). Anders geformuleerd: wat tegenwoordig de Cannerberg wordt genoemd, bestaat uit een deel “echte en originele” Cannerberg en een stuk “oprukkende” Muizenberg.

Het hele grondgebied van de Cannerberg was indertijd eigendom van de heer van het kasteel Neercanne, die daarmee ook de ondergrondse ontginningsrechten bezat. De wijze van aanleg van het gangenstelsel – systematisch en grootschalig – duidt op bedrijfsmatig opgezette exploitatie van het geheel. Daarop bestond echter een uitzondering: de bewoners van het dorp Neercanne mochten voor eigen gebruik ook blokken breken. Dat leidde tot veel kleinschalige inbreuken op een verder regelmatig patroon van aanleg. Ook dit gewoonterecht zal nog een rol spelen in de bespreking van oorzaken van de instortingsramp. In elk geval bestond het niet meer na de Franse tijd, d.w.z. vanaf begin 19^e eeuw. Daarmee eindigde overigens niet het betreden en kleinschalig ontginnen van de groeve door inwoners van Kanne: wat vroeger als “gewoon” werd beschouwd, bleef men praktiseren. In de correspondentie tussen het Nederlandse SoM en de toenmalige eigenaar van het gangenstelsel komt die ongeoorloofde betreding van de Cannerberg vaker aan de orde en wordt bij die eigenaar erop aangedrongen maatregelen daartegen te nemen⁵.

AFBEELDING 3: *Drieskes Inn*

26 De ingang van de Muizenberg was meer westelijk gelegen, aan een holle weg – een zijweg van de weg naar Wolder, plaatselijk aangeduid als “de la Xhavee”. Aan het begin van die holle weg lag tot in de zeventiger jaren van de vorige eeuw het roemruchte café Drieske’s Inn. De holle weg en het café zijn verdwenen toen de weg naar Wolder een nieuw tracé kreeg.

Even voorbij dit café dat vanuit Kanne gezien links van de holle weg gelegen was, lag aan de rechterkant de inmiddels verdwenen ingang van de Muizenberg. Deze ingang lag ten opzichte van het gangenstelsel daarachter wat hoger: luchtgaten aan de linkerkant van de holle weg en een put rechts van het café die toegang gaf tot de Muizenberg, wijzen daarop. Ook nu nog kan men in het na de instorting resterende deel van de Muizenberg opmerken dat vanaf de plek van de ingang een duidelijke voormalige hoofdweg naar beneden loopt. Het gevaar van instroom van water (en modder) was dus niet denkbeeldig. Op foto’s uit de tijd dat dit stuk van het gangenstelsel nog in gebruik was als champignonkwekerij is dit goed te zien.

Over de ouderdom van de Muizenberg valt weinig te zeggen. Meer dan 90% van het gangenstelsel is door instortingen zwaar beschadigd; dat betekent ook dat eventueel aanwezige opschriften daarbij verdwenen zijn.

In de Cannerberg treffen we nogal wat sporen aan van verblijf van de bevolking van Kanne in de grotten in oorlogstijd: er zijn voorzieningen voor het vee gemaakt, er zijn stookplaatsen enz. Dat verblijf is ook gedocumenteerd w.b. de menigvuldige oorlogen in de 18^e eeuw (en later). In de Muizenberg treffen we dergelijke resten echter niet aan, maar ook die kunnen verdwenen zijn onder het puin van de instortingen. Er is misschien een andere aanwijzing voor de mogelijke ouderdom van het stelsel: een hierna te bespreken boven de Muizenberg gelegen stelsel (hierna eenvoudig aan te duiden als: het bovenstelsel) heeft evenals de Cannerberg een aantal opschriften uit de 17^e en 18^e eeuw. Dat zou erop kunnen duiden dat ook de Muizenberg in die tijd al bestond, maar hoe uitgestrekt het gangenstelsel was in die tijd is onbekend.

Hoe het ook zij: de Muizenberg heeft een grote uitgebreidheid gekregen, getuige een in 1911 in opdracht van het Belgische toezicht op de mijnen vervaardigde plattegrond. Op die plattegrond staan ook de 20 “ateliers” aangegeven waar gewerkt werd, door maar liefst 16 exploitanten. Bijzonder aan de plattegrond is dat ook delen van de Cannerberg nauwkeurig ingetekend zijn, zodat het daardoor mogelijk is de plattegrond van de Cannerberg aan die van de Muizenberg te koppelen. Pas dan wordt duidelijk hoe groot de uitgestrektheid van de gecombineerde stelsels is (zie afbeelding 21). Deze plattegrond geeft echter niet de totale omvang van de Muizenberg weer. Ook na 1911 is er nog stevig gegraven. Op een in 1926 gemaakte

AFBEELDING 4: *Geïndeerd deel Muizenberg, 1983. Foto André Terlingen. Collectie Ton Breuls.*

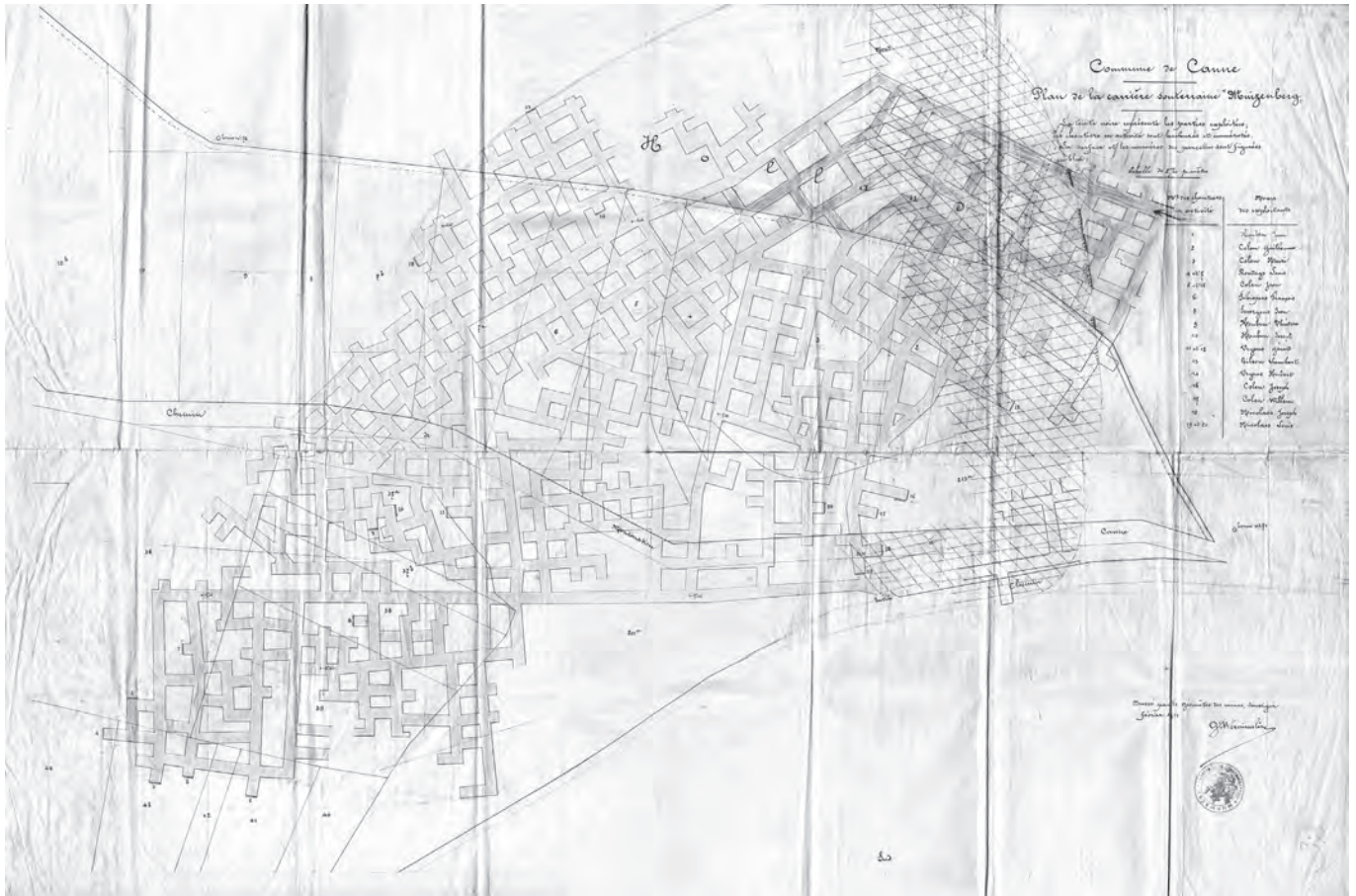
plattegrond⁶ in opdracht van SoM worden een aantal “ateliers” (daar “werkfronten” genoemd) weergegeven in de noordoostelijke hoek (op deze kaart de rechterbovenhoek van de plattegrond). En op in 1948 gemaakte kaarten van Ir. D.C. van Schaik van de Cannerberg zien we ook uitbreiding van de Muizenberg in meer oostelijke richting (op de kaart midden rechts) waardoor ook daar een verbinding werd gemaakt tussen Cannerberg en Muizenberg. In beide gevallen betreft het de eerder genoemde delen van de Cannerberg die met stootbeitel zijn aangelegd en die, getuige de graafrichtingen, zijn aangelegd vanuit de Muizenberg.

Voor alle duidelijkheid: die laatste uitbreidingen van de Muizenberg zijn gerealiseerd op Nederlands gebied. De kaart in afbeelding 5 laat ook een smalle weg zijn (het tegenwoordige fietspad) waarlangs ook de grens tussen België en Nederland liep. Dit “binnendringen” suggereert wellicht dat het om clandestiene activiteiten ging. Soms was dat inderdaad zo – ik kom daarop terug – maar veelal betrof het activiteiten verricht onder een aan de eigenaar, (voormalig-)burgemeester Poswick, door de Nederlandse overheid verleende vergunning. Zo krijgt Poswick in 1911 een vergunning die zowel “*winning van het losse tuffaut in de oude galerijen van de Boschberggroeve*” (d.i. Cannerberg-HO) ten behoeve van de glasindustrie als “*winning van bouwstenen*” betreft. Het betreft een Nederlandse vergunning, maar de activiteiten die in het kader van deze vergunning ontplooid worden, leiden vooral tot aanleg van gan-

gen die te beschouwen zijn als een uitbreiding van de Muizenberg; het vindt plaats in die gebieden die grenzen aan of samenvallen met het latere instortingsgebied. Dat stemt ook overeen met gegevens uit een in 1926 in opdracht van de Administration des Mines opgesteld onderzoeksverslag, ten behoeve van Justitie⁷ (hierna aan te duiden als : Justitieel rapport). Dat noemt een viertal “ateliers” in de noordwest hoek van de Cannerberg.

Aan het einde van dit artikel nemen we als afbeelding 21 een combinatiekaart van Muizenberg en Cannerberg op, waarop duidelijk wordt hoe groot beide stelsels samen waren. De cijfers op die plattegrond verwijzen naar een aantal plaatsen die een rol spelen inde gebeurtenissen rond de instorting en die corresponderen met die in afbeelding 9.

AFBEELDING 5: Plattgrond Muizenberg, 1911

AFBEELDING 6: Weghalen reeks blokken ter hoogte van vloer

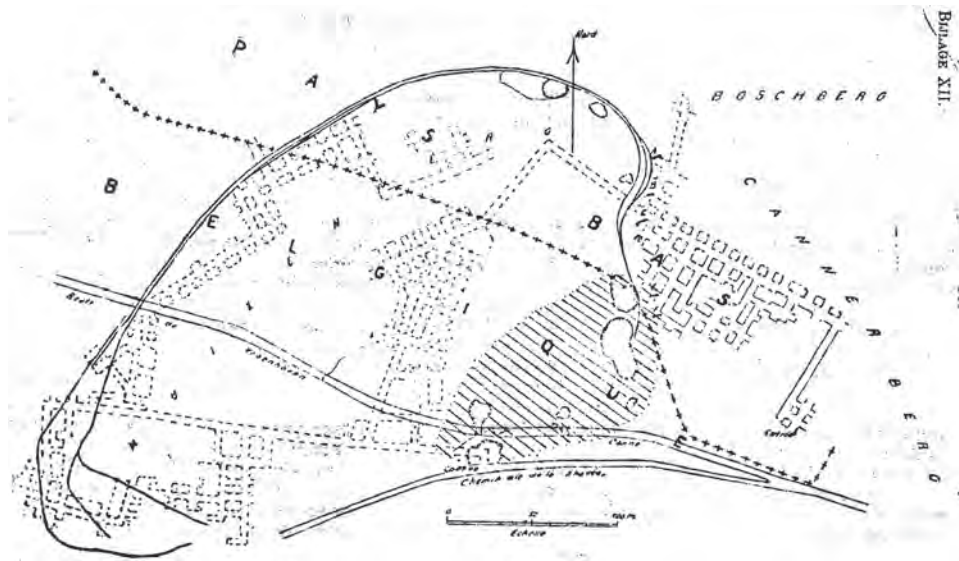
Overigens is SoM er goed van op de hoogte dat juist de onzichtbare ondergrondse grens in de aaneengegroeide gangenstelsels het clandestien werkende blokbrekers gemakkelijk maakt. Poswick krijgt dan ook in 1911 de opdracht de zaak goed af te sluiten en de verbindingsgangen tussen het Belgisch en Nederlands deel goed met muren af te scheiden. Die eis laat men later trouwens vallen: hij is in praktisch opzicht onuitvoerbaar. Er zijn immers te veel verbindingsgangen. In het kader van de verlening van de vergunning krijgt Poswick ook de opdracht een kaart te laten maken, een belangrijk iets omdat de aanwezigheid van kaartmateriaal in de discussie na de instorting een rol gaat spelen. In 1921 wordt de opdracht tot opmeting herhaald voor de dan niet-opgemeten gedeeltes⁸. Die opmeting heeft blijkbaar plaats gevonden, want in een brief van 9 januari 1922 wordt gerefereerd aan een specifiek opmeetpunt.

Deze brief laat verder ook zien dat de relatie tussen SoM en Poswick, waarin al vaker kritische vragen gesteld werden, in 1922 danig verzuurd is. Er wordt verwezen naar een eerdere brief uit 1920 waarin op basis van een inspectie gemeld is dat sommige gangen te breed worden uitgebroken. Dat is blijkbaar nog steeds zo: *“Het schijnt evenwel, dat U van dit schrijven geen goede nota hebt genomen”*. Ook klaagt SoM over het gebrekkige toezicht door *“de door u aangewezen opzichter Moors”*. Op 14 januari volgt zelfs de opdracht een nieuwe Nederlandse (!) opzichter aan te stellen. Daarop laat Poswick weten de exploitatie te beëindigen. Volgens zijn mededeling werkten er toen ook slechts 2 of 3 mensen in de groeve. Formeel vinden er dus vanaf 1922 geen activiteiten meer plaats. Volgens het Nederlandse Groevenreglement (art. 12) wordt een groeve waarin 3 jaar lang geen exploitatie plaatsvindt als verlaten beschouwd en dient de eigenaar de groeve af te sluiten. Voor exploitatie is daarna een

nieuwe vergunning nodig⁹. Die afsluiting is blijkbaar niet deugdelijk: in een anonieme brief wordt het SoM op de hoogte gebracht dat Jacques Gilson toch mergel vervoert: *“Het vervoer van mergel geschied door den ingang van den berg reinende de weg van Canne naar Vroenhoven”*. Poswick laat weten dat dat gebeurd is zonder zijn instemming (brief d.d. 10 december 1922). Dat er ook na die datum blokken worden gebroken, blijkt wel uit een opschrift uit 1923 dat zodanig hoog op een wand staat dat het vermoeden gewettigd is dat deze met stootbeitel en vanuit de Muizenberg aangelegde gang inderdaad uit dat jaar dateert. Clandestiene exploitatie vindt dus ook na 1922 nog plaats.

Het Justitieel rapport bevat ten aanzien van de ontginning meer interessante gegevens. Zo wordt vermeld dat rond 1875 op veel plaatsen de pilaren *“ingesneden”* zijn aan een of meer kanten op 1,5 m ongeveer van de vloer, tot een diepte van 1 m en een hoogte van 1,5 m. Die operatie

AFBEELDING 7: Arcering geeft waarschijnlijk ligging en omvang bovenstelsel aan

AFBEELDING 8: o3 ingang Muizenberg. o'3 ingang bovenstelsel

is uitgevoerd om er snel en gemakkelijk grote blokken uit te halen, die in die tijd gediend hebben voor de bouw van kademuren in Maastricht, en die men indertijd voor een goede prijs kon verkopen. De pilaren die op die manier ingesneden zijn, kun je in de Cannerberg zien langs de karrenweg, maar ook langs bepaalde secundaire gangen¹⁰. Dezelfde operatie is ook uitgevoerd bij pilaren in de Muizenberg. Uiteraard zal deze verzwakking van de pilaren – hun doorsnee wordt immers kleiner – zonder toestemming van Belgisch of Nederlands mijntoezicht hebben plaatsgevonden. Ook lezen we in dit rapport dat om losse mergel te verkrijgen niet alleen recent afval in de vorm van mergelzaagsel wordt benut, maar dat ook de vloer van gangen wordt uitgediept. Zoals we weten bestaat die

immers ook uit mergelafval, vaak tot 1,5 meter hoog. Ook dat gebeurde zowel in Cannerberg als in de Muizenberg. Het resultaat daarvan is nu nog te zien in veel gangen van de Cannerberg: het oorspronkelijke patroon van de gezaagde blokken is weer zichtbaar in de vloer van de gangen. Vervolgens zaagde men in de zo vrij gemaakte vloer opnieuw blokken uit. Dat maakte gangen op sommige plaatsen wel 2 tot 4 meter hoger¹¹.

Dat Poswick's vergunning is afgelopen, betekent niet dat er daarna geen clandestiene activiteiten ontwikkeld worden¹². In het Justitiele rapport worden enkele getuigen aangehaald die verklaren dat er soms onoordeelkundig gewerkt wordt en dat sommige pilaren wel degelijk aangetast worden. In de regel door jonge fabrieksarbeiders die na hun werkdag blokken kwamen zagen op de plek waar het hun het gemakkelijkste

AFBEELDING 10: *Werkplaats van Pierre van Deursen*

Alle activiteiten die hierboven beschreven werden, vonden plaats in het complex groeven gevormd door Muizenberg en Cannerberg. Er is echter ook nog sprake van een derde groeve. Boven de Muizenberg lag nog een klein stelsel. Dit zgn. bovenstelsel is nooit gekarteerd en de perimeter kennen we alleen uit mededelingen van mensen die het gekend hebben en uit spaarzame overblijfselen. Nog meer dan de onderliggende Muizenberg is het door de grote instorting ineengedrukt. Het bovenstelsel is ontgonnen in een krijtlaag die ligt boven die waarin de Muizenberg is aangelegd en waarvan het gescheiden is door een laag tauw, die ongeveer 1.80 m dik is en die dus het dak van de onderliggende groeve vormt. De ontginning van de bovenste groeve was, volgens bewoners van Kanne, al minstens een halve eeuw geleden gestopt, d.w.z. voor 1875. De instorting van 11 mei 1926 heeft hem ontoegankelijk gemaakt. Poswick meende dat hij ongeveer anderhalf à twee hectare groot was en ongeveer de vorm heeft die op de plattegrond van afbeelding gearceerd is. De hoogte van de gangen in deze groeve varieert van 2 tot 4 m: de ontginbare laag is hier beduidend dunner. (In de Cannerberg en Muizenberg zijn gangen 6 – 8 meter hoog.) Eén van deze gangen is deels zichtbaar vanuit de onderste groeve van de Cannerberg, dankzij een gat in het plafond van ongeveer één m². In de spaarzame resten treft men opschriften aan van 1696, 1697 en 1748. Het bovenstelsel werd in 1926 door Poswick gebruikt als champignonkwekerij.

De ingang lag in 1926 pal naast de ingang van de Muizenberg. Hij was van die ingang gescheiden door een klein, gemetseld gebouwtje van 6x6 m. Aan de achterkant was het afgesloten door een muur van blokken. Aan de voorkant was een raam gemaakt. In die ruimte die het kantoor van de

AFBEELDING 11: Einde Karrenweg, met puinkegel. Vindplaats Marcel van Deursen

champignonist genoemd werd, lieten de arbeiders die betrokken waren de champignonteelt hun kleren en lampen achter. Men bracht er de oogst naar toe om hem te wegen met behulp van een bascule. Dat beide ingangen, van bovenstelsel en Muizenberg, naast elkaar lagen betekent ook dat vanaf de ingang een gang naar boven moest lopen, naar het bovenstelsel. Ook daarvan kan men nog sporen aantreffen in het gangenstelsel.

Voor de stevigheid van het geheel van onder- en bovenstelsel zou het van belang geweest zijn er zorg voor te dragen dat pilaren van beide stelsels ongeveer boven elkaar lagen en dat pilaren van het bovenstelsel niet zouden rusten op alleen de tauwlaag. Volgens mededelingen van inwoners van Kanne werd daarmee rekening gehouden door regelmatig boorgaten tussen beide verdiepingen te maken¹⁴. Het lijkt mij echter onwaarschijnlijk dat personen die ondervraagd zijn in het kader van het justitiële onderzoek, van een dergelijk detail eeuwen op de hoogte zouden zijn en later nog vooruitzending bij de aanleg van beide stelsels. Terzijde zij opgemerkt dat van een dergelijke ‘uitlijning’ in soortgelijke situaties bij de groeve De Keel en de Barakkenberg, waar immers ook stelsels boven elkaar lopen, geen sprake was!

Waarschijnlijk heeft de ingang van het bovenstelsel eerst elders gelegen, iets boven het huidige herdenkingskruis langs de weg naar Wolder. Op plattegronden staat deze ingang aangeduid als “ancienne entrée”. Gezien de omstandigheid dat noch Cannerberg noch Muizenberg op die plaats sporen van een voormalige ingang laten zien, moet het hier handelen om een voormalige ingang van het bovenstelsel.

AFBEELDING 12: Verzakking van de weg naar Wolder

AFBEELDING 13: Bevolking Kanne tegenover ingestorte groeve-ingang

De ramp¹⁵

Kondigde de ramp zich aan? Achteraf werd gezegd dat in de weken voorafgaand aan de ramp vaker gekraak in de berg werd gehoord en dat er ook al veel scheuren in de grond achter het "Bosch van Canne" werden gezien¹⁶. Ook zouden zich al eerder lokale instortingen hebben voorgedaan: delen van pilaren zouden afgevallen zijn en ook zouden delen van de tauwlaag, die boven- en onderstelsels scheidde, zijn ingestort¹⁷. Onwaarschijnlijk is dit niet: grootschalige instortingen kondigen zich meestal aan¹⁸, maar van formele, van meerdere kanten bevestigde meldingen is dan nog geen sprake, zoals wel zal gebeuren op 10 mei 1926, aan de vooravond van de grote ramp.

Maandag 10 mei werkte Arnold Willems, blokbreker uit Kanne, op Nederlands grondgebied op een plek niet ver ten zuiden van de karrenweg (op een punt dat nu achter de instortingsgordel ligt, vlak bij punt 5 op afbeelding 9 – HO). Verder werd in zijn directe omgeving niet gewerkt. Hij zaagde er mergelblokken uit in een gang waar men eerder de losse mergel had weggehaald. Tegen 9.00 uur hoorde hij in de buurt het geluid van de val van een enorm blok. Zijn broer, Lambert Willems, was intussen bij de Muizenberg naar binnen gegaan, met paard en wagen. Onderweg, vlak bij de karrenweg, vond hij zijn weg versperd en werd hij gedwongen een omweg te maken. Nadat de kar geladen was, keerden de twee mannen en maakten de weg vrij. De gevallen blokken waarvan ze de inhoud schatten op 2 meter³ waren losgekomen uit het bovenstuk van een pilaar van 8 bij 10 m vlakbij het plafond, langs een schuine breuk. Arnold Willems ging daarna door met zijn werk. Tegen 16.00 u hoorde hij in de buurt het geluid van vallende stenen, maar hij maakte zich er niet druk om: naar zijn zeggen ging het om stukken steen van 50 tot 100 kg zoals die geregeld los kwamen uit naburige pilaren. Hij werkte zo door tot 19.00 u zonder een ander geluid of gekraak te horen. Hij was die middag alleen in de groeve, de andere arbeiders waren gewoon op maandag niet te werken.

AFBEELDING 14: *Begin van reddingsgang. In het midden burgemeester Van Oppen*

Hij keerde terug naar het dorp waar hij vertelde over de ongebruikelijke instortingen die zich hadden voorgedaan.

Toen Poswick deze geruchten hoorde, begaf hij zich diezelfde avond tegen 21.00 uur in de groeve om te zien wat zich daar afspeelde¹⁹. Hij nam daarbij een route vanaf de ingang van de Muizenberg, in de richting van de werkplek van Willems. Hij merkte niks abnormaals op, op één pilaar na, gelegen vlakbij die werkplek, waar een grote plak was afgeval- len. Blijkbaar vond hij dit alles niet verontrustend genoeg om burgemees- ter Vrijens te waarschuwen; deze gaf in elk geval naderhand aan niet op de hoogte te zijn gebracht.

De ochtend van dinsdag 11 mei, tegen zeven uur, verzamelden zich een aantal werklui bij de ingang van de groeve. Werkten er meestal 30 a 40 mensen, voor een groot deel in de kwekerij, die ochtend waren er minder komen opdagen. Op dat tijdstip werd in het kader van de Kruisdagen een processie gehouden ter zegening van de vruchten van de aarde; daar namen veel dorpingen aan deel.

Een zestal bergwerkers waren meteen naar binnen gegaan en waren aan hun werk begonnen. Het betrof de meners Damien Vrijens (23) en Arnold Vrijens (22) die hun karren hadden gestald (zie kaart punt 3) vlak bij de plek waar Martin Vrijens (18) mergelblokken uitzaagde (punt 4) en die gesitueerd was aan de zuidkant van de latere reddingsgang, d.w.z. diep in de groeve, vlak bij de zgn. karrenweg (zie afbeelding 9). Antoine Schiepers (38) bevond zich met zijn span tegenover deze werkplaats en laadde blok- ken op zijn kar, geholpen door Martin Vrijens (18). Marcel van Deursen (59) was mergel aan het zeven op 100 m afstand, aan de noordelijke rand van de Muizenberg (punt 1)²⁰. Zijn zoon Pierre van Deursen (30) zaagde blokken in een werkplaats die ook nu nog als zodanig te herkennen is (punt 2).

Arnold en Damien Vrijens hoorden plotseling hevig gekraak in westelijke richting. Omdat ze gehoord hadden van de instortingen van de vorige dag, besloten ze onmiddellijk te vertrekken. Ze raadden hun kameraden aan er ook van door te gaan. Marcel van Deursen deed dat, maar Antoine

Schiepers en Martin Vrijens wilden eerst nog hun kar vol laden: ze hoefden nog maar twee blokken. De anderen renden intussen zo hard ze konden, met hun karren, richting karrenweg, weg dus van het gekraak en het geluid van vallende stenen achter hen. Ze waren nog geen 50 meter gevorderd,

AFBEELDING 15: Reddingsgang

tot ongeveer het punt waar nu instortingen de karrenweg versperren (punt 5), toen zich een donderend geweld liet horen en een enorme luchtstoot en een enorme stofwolk hen een tiental meters vooruit blies²¹. Arnold en Damien Vrijens bleven daarbij ongedeerd, maar Marcel van Deursen werd geraakt door een van de karren en bleef bewusteloos achter. Daar werd hij gevonden door zijn zoon Pierre die was komen aansnellen toen hij de stem van zijn vader hoorde. Hij lag aan de voet van de instortingskegel, die hier nog steeds ligt en het begin van het instortingsgebied markeert. Later bleek dat hij een schedelbasisfractuur had opgelopen.

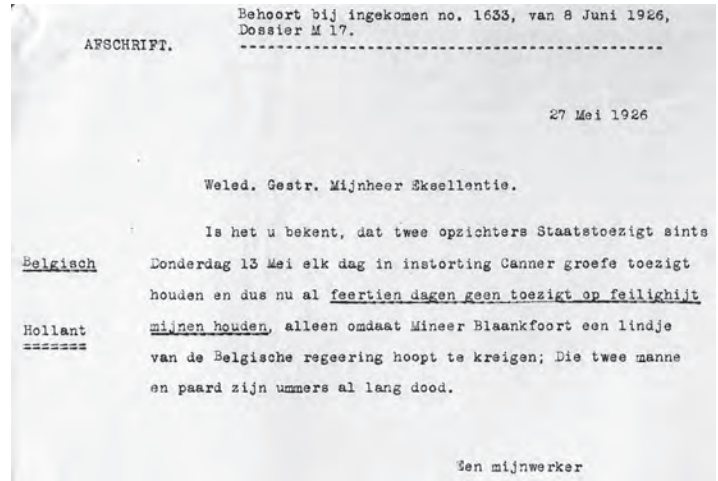
Het personeel van de kwekerij, Gerard Vrijens (36), Nicolas Vrijens (22), Pierre Ruyters (17), Henry Hermans (46), Hubert Hermans (16), evenals de broers Jean (20) en Mathieu (18) Werken maakten zich intussen klaar op om binnen te gaan in het benedenstelsel. Op dat moment hoorden ze gekraak ver in de groeve, ze durfden niet verder te gaan, maar bleven wachten bij de ingang. Het ondergrondse gerommel hield niet op en hun chef Gerard Vrijens stuurde Nicolas Vrijens om Poswick te waarschuwen. Hij was nog geen 100 meter gevorderd toen hij een geluid als een lang gerekte donder hoorde, terwijl de aarde beefde. Tegelijk kwam er een enorme windstoot uit de groeve die zo krachtig was dat hij de in de ingang aanwezige mannen tegen het tegenover de ingang liggende talud blies. Een enorme stofwolk bedekte meer dan een hectare van de omgeving²². De zware bascule werd, te midden van mergelblokken, de wanden van het kantoortje en ander puin meer dan 40 meter weg geworpen. De tegen de helling geworpen mannen waren bewusteloos; de meesten waren gewond. Gerard Vrijens echter was tegen een elektriciteitspaal geslagen die tegenover de ingang stond – men wilde de champignonkwekerij elektrisch gaan verlichten. Hij was bijna op slag dood.

Al heel snel waren twee artsen ter plekke: G. Jansen, arts in Herderen, en A. Goemans, arts in Emael²³. Zij hebben de slachtoffers van dit ongeluk onderzocht:

- Gerard Vrijens, dood t.g.v. een schedelbasisfractuur;
- Jean Merken, zwaar gewond, en stierf later in het ziekenhuis van Tongeren, t.g.v. schedelbasisfractuur;
- Pierre Ruyters, interne kneuzingen;
- Bij Nicolas Vrijens, heupfractuur;
- Henri Hermans, 3 gebroken ribben en veelvoudige kwetsuren;
- Hubert Hermans, dijbeenbreuk, scheenbeenbreuk, hersenschudding;
- Marcel van Deursen, stierf later in het ziekenhuis van Tongeren, dood t.g.v. schedelbasisfractuur;
- Mathieu Merken, wonden aan borst, lendenen en scheenbeen.

Al snel realiseerde men zich dat Antoine Schiepers en Martin Vrijens niet naar buiten waren gekomen. Over de zoektocht naar hen, hieronder meer. Maar hun lot is duidelijk: door het geweld van de instorting moeten ze bijna meteen dood geweest zijn. Maar daarvan ging men toen nog niet uit.

Buiten de ravage die aangericht was in de omgeving door al het naar buiten geblazen materiaal, was nog één ander ding meteen duidelijk: de ingangen van Muizenberg en bovenstelsel waren ingestort; er restte op dat moment alleen nog een ondoordringbare puinhoop. Betreding van het gangenstelsel of wat daarvan over was, was niet meer mogelijk via deze ingang. Ook verderop zag men het effect van de instorting: de weg naar Wolder vertoonde grote breuken en verzakkingen, op diverse plaatsen in de heuvelwand en op het plateau hadden zich diepe kuilen gevormd en ook daar waren breuken zichtbaar.

Reddingswerkzaamheden²⁴

In België werden uiteraard meteen de autoriteiten ingelicht: burgemeester Vrijens van Kanne en het Belgische mijntoezicht dat zetelde in Hasselt, en onder leiding stond van J. Vrancken, Ingénieur en Chef Directeur. Maar al tussen 8.00 en 8.30 uur werd ook de Maastrichtse burgemeester Van Oppen ingelicht. Het is immers bekend dat Muizenberg en Cannerberg één geheel vormden en op dat moment was onduidelijk of de instorting zich beperkt had tot Belgisch gebied of niet. Van Oppen lichtte meteen het SoM in, dat toen kantoor hield aan het Servaasbolwerk. Samen gingen Blankevoort en Van Oppen meteen naar Kanne, waar ze o.a. ingelicht werden over *“een tweetal Belgische arbeiders, die met paard en kar de groef door een op Nederlandsch gebied gelegen ingang (noot HO – onjuist, men benutte Muizenbergingang) waren naar binnen gegaan om blokken mergel te laden, in de ingestorte Belgische groef opgesloten zaten (noot*

AFBEELDING 17: Afsluiting gang door instorting

38 HO – waarschijnlijk onjuist, waarschijnlijk op Nederlands gebied)”. Omdat de Muizenbergingang afgesloten was ging men poolshoogte nemen in de Cannerberg. Daarmee waren Van Oppen en Blankevoort de eerst aanwezige autoriteiten ter plaatse²⁵.

Het besluit een reddingsgang te gaan graven naar de plek waar Schiepers en Vrijens mogelijk waren, mogelijk in een gespaard gebleven gedeelte achter de aan het eind van de karrenweg zichtbare instortingen, werd snel genomen. Hoewel beiden op het ogenblik van de ramp werkten in een gang die ongeveer parallel liep aan de karrenweg (althans in dat gedeelte daarvan dat doorliep achter de instortingen), werd besloten niet op die plaats, zo rechtstreeks mogelijk daarheen te graven. De gang die naar die plek voerde was versperd door blokken van reusachtige afmetingen, terwijl boven de puinhopen die de kareweg versperden, bij het plafond een kleine open ruimte bestond (noot HO- die is ook nu nog aanwezig). De hoop was door daar een reddingsgang te beginnen, dicht onder het plafond, mogelijk andere open ruimtes bereikt zouden worden.

Omdat deze gang aangezet zou worden vanuit Nederlands grondgebied en ook nog onduidelijk was wáár de gezochten zich zouden bevinden, op Nederlands of Belgisch gebied, nam Blankevoort in zijn functie als hoofd van het SoM het besluit die gang aan te laten leggen²⁶. Hij verontschuldigde zich in een brief aan Vrancken overigens wel over zijn tussenkomst: *“dans un cas pareil, ou il s’agit de sauvetage, il n’existent pas de limites”* (In een dergelijk geval, waar het om redding gaat, bestaan er geen grenzen). Voor alle duidelijkheid: hoewel men niet wist aan welke kant van de grens de gezochten zich bevonden, was van meet af aan wel duidelijk – uit de werkfronten, maar ook uit mededelingen van Belgische blokkbrekers – dat er op meer plaatsen op Nederlands gebied clandestien gewerkt was. In latere rapportages van het SoM wordt dat benadrukt.

Omdat de burgemeester van Kanne aangaf geen mensen te kunnen vinden voor dit karwei (HO- in de consternatie van het moment?), werden vanuit Maastricht een paar blokkbrekers ingezet om het werk aan te vatten: Guillaume Tilly (die overigens in Kanne woonde), André Meyer en Barend Eisinga. Rond 11.30 uur begonnen ze hun werk, dat ze 23 uur lang voortzetten, maar dat vorderde langzaam: men beschikte niet over het goede materiaal; bovendien waren de betrokkenen niet gewend aan het aanleggen van wat in essentie een mijngang was, die volledig gestut moest worden. ’s Avonds om 20.00 uur was men 2 meter gevorderd. Daarbij moet bedacht worden dat men werkte onder zeer gevaarlijke omstandigheden: die hele dag en de dagen daarna hoorde men steeds nog het geluid van vallende stenen, stellig het geluid van verschuivingen en verzakkingen tot een nieuw evenwicht bereikt was. Nog op 26 mei wordt gemeld dat bovengrondse kuilen nog steeds groter worden, ondergronds vonden er nog kleine instortingen plaats (Centrum, 26 mei 1926).

AFBEELDING 18: Puinhopen van instorting. Rechts in diepte resten oorspronkelijke gang

Ook de dienst sappeurs/mineurs van de Belgische genie, die in de loop van de avond arriveerde, kon niet veel bijdragen: noch hun uitrusting, noch hun vaardigheden waren gericht op dit soort werkzaamheden. Zij vertrokken dan ook weer de volgende dag²⁷. Wel werd geprobeerd de omvang van de instortingen na te gaan met hun hulp: met takelinstallaties daalden ze in aanwezige schachten af, in de hoop dat ze zo intacte ganggedeelten zouden bereiken, maar overal stuitten ze op ondoordringbare puinhopen.

Vanwege de trage vorderingen en om meer expertise in te kunnen zetten, werd besloten een beroep te doen op de Nederlandse Staatsmijnen, meer specifiek op Staatsmijn Maurits. Woensdag 12 mei 1926 stuurde die met grote spoed twee van haar opzichters, Doljé en Oberjé, met een tiental ervaren mijnwerkers (houwers en stutters) naar Kanne. Ook werd een vrachtwagen gestuurd met stuthout²⁸. Hoe gehaast de hele operatie verliep blijkt wel uit een telegram aan de vrouw van Oberjé, die blijkbaar van zijn normale werk meteen was doorgestuurd: *“Uw man blijft voorlopig te Kanne. Zijn brief volgt.”* Overigens blijkt uit andere correspondentie dat beide opzichters gedurende de reddingspoging van 35 dagen, elkaar afwisselend, dag en nacht hun toezicht hebben uitgeoefend. Vanaf 13 mei was de ploeg mijnwerkers operationeel. Er werd gewerkt in ploegendienst: 4 ploegen van 2 man werkten 6 uur vooraan in de mijngang – voor meer mensen was er geen plaats. Daarnaast was een hulpploeg actief van 3 man die de logistiek verzorgden. Zij werkten in drie ploegen, gedurende 8 uur. Onderdak en verzorging werd aangeboden door inwoners van Kanne. Ter leniging van de nood der getroffen families in Kanne droegen de mijnwerkers overigens een deel van hun inkomen af.

De eerste twee dagen vorderde men met de meer ervaren ploeg per dag

AFBEELDING 19: Gang met afgesprongen schollen

5 meter. Daarbij kon men nog aan de rechterkant resten van een wand onderscheiden, maar daarna trof men een amorf geheel: hier was alles verbrijzeld en in elkaar gedrukt. Daarom besloot men de gang voort te zetten in iets zuidelijker richting, in de hoop daar wel op een wand te stuiten, zoals op de kaart te zien is (zie afbeelding 9 en 21). 22 Mei was men 30 meter gevorderd. De gang liep inmiddels enigszins naar beneden, ongeveer 2 meter onder het oorspronkelijke plafondniveau. Inmiddels ging men er vanuit dat de gezochten niet meer in leven zouden zijn. Als hun stoffelijke resten nog gevonden zouden kunnen worden, dan moest dat in de buurt van de oorspronkelijke vloer zijn. Het was dus zaak in die gangen terecht te komen waar ze voor het laatst gezien waren of die ze als vluchtroute benut zouden kunnen hebben en ook op een lager niveau te zoeken.

Omdat men in een harde laag beland was en ook om de vloer op te zoeken, besloot men een kleine schacht te graven en van daaruit en afdalend verder te graven in zuidwestelijke richting. Inderdaad bereikte men zo na 22 meter iets wat door de aanwezigheid van karresporen herkenbaar was als gangvloer. Op aanwijzing van enige blokbrekers, vooral de vader van één der slachtoffers, die de situatie ter plekke kende, verkende men verder gravend de resten van die gang, haaks op de vanuit de schacht aangelegde gang, in oostelijke en westelijke richting. Inderdaad trof men daar allerlei resten aan van vroegere bedrijvigheid: resten van gezaagde blokken, stro etc. Maar omdat men geen resten van een kar aantrof werd geconcludeerd dat beide gezochten de laatste plek waar ze gezien waren en waar men inmiddels beland was, verlaten moesten hebben. Daarmee verloor de zoektocht veel van zijn urgentie en op 5 juni werd besloten op een lager pitje de zoektocht voort te zetten. De helft van het personeel werd naar huis gestuurd en men werkte verder in 2 ploegen, die ieder 8 uur werkten. Er werd vanaf 11 juni nog een poging gedaan om in noord-oostelijke richting te zoeken, voor het geval ze daarheen, d.w.z. naar het verlengde van de karrenweg gevlucht waren. Er werden nog twee gave gezaagde blokken gevonden, die wellicht tijdens een gehaaste vlucht van de kar gevallen waren, maar meer werd niet gevonden. Eigenlijk wilde SoM de zoektocht vlak daarna beëindigen, maar op hevig aandringen van bewoners van Kanne werd er nog 8 meter verder gegraven, maar op 16 juni werd uiteindelijk de zoektocht gestaakt en liet men de reddingstunnel instorten, zoals dat ook gebruik is in echte mijnen.

Aan officiële belangstelling ontbrak het niet: burgemeester Van Oppen was regelmatig aanwezig, maar ook de directeurs van het Nederlandse en Belgische Mijntoezicht lieten zich vaker zien, evenals de Commissaris

der Koningin in Limburg. Ook Prins Hendrik, als erevoorzitter van het Nederlandse Rode Kruis, en de Belgische Minister van arbeid Wauters komen poolshoogte nemen. Er is natuurlijk ook belangstelling van het grote publiek dat naar de instorting komt kijken; onder hen wordt gecol-lecteerd²⁹. Er wordt van diverse zijden natuurlijk veel lof gesproken over de Nederlandse inzet. Anderzijds is er ook kritiek op de inzet van Nederlandse zijde getuige nevenstaande anonieme brief (afbeelding 16): Dat een dergelijk anoniem schrijven grote impact heeft, blijkt wel uit een brief van 10 juni 1926 van Blankevoort aan de Minister van Waterstraat waarin hij op de beschuldiging ingaat en verklaart dat permanente inzet van deze opzichters nodig was vanwege het gevaar en het belang van de werkzaamheden³⁰.

Uiteraard waren de kosten van de operatie (lonen en materiaal) aanzienlijk. Daarin werd deels voorzien door het Nederlandsche Rode Kruis. Dat leverde de voor die tijd forse subsidie van fl. 2000,- (vergelijkbaar met D 35.000). De lokale afdeling van het Rode Kruis had eerder al fl. 1000,- bijgedragen. Dat subsidieverzoek was overigens weinig zachtzinnig verlopen, getuige de inhoud van het volgende telegram: *“Staatsmijnen Blankevoort vragen van hoofdbestuur roode kruis tweeduizend gulden subsidie voor redding en uitgraving der door de bergverzakking te Canne opgesloten arbeiders zullen bij gebrek aan subsidie werk stop zetten”*. Ook de Belgische bisschop Rutten draagt 2000 BF bij, maar vraagt zich tegelijk af waarom er zo weinig gedaan wordt in dit opzicht: *“Ik kan niet begrijpen hoe men u zoo traag bejegt, terwijl de nood zoo groot is en men doorgaans in ons landje zoo liefdadig is”*.

Oorzaken

Over de mogelijke oorzaken van de instorting en de enorme omvang ervan is veel gespeculeerd. Een duidelijke conclusie is daar niet uit te trekken. Een paar mogelijkheden werden meteen afgeserveerd: al op

15 mei 1926 liet het Observatoire Royal de Belgique weten dat er zich geen aardbeving heeft voorgedaan die mogelijk de aanleiding voor een instorting zou kunnen zijn geweest. De enorme stofwolk had even doen denken aan een mogelijke ontploffing, maar ook die mogelijkheid werd verworpen: er waren totaal geen sporen van een explosie.

Als mogelijke oorzaken werden de volgende zaken aangevoerd:

- 1 Al eerder is vermeld dat op diverse plaatsen het dragend vermogen van pilaren was aangetast door in de wand daarvan een extra reeks blokken uit te zagen. Dat reduceerde de eerder genoemde verhouding van 42 % (oppervlakte pilaren : totale oppervlakte) nog verder. Geïnterviewden waren niet eensluidend in hun verklaringen over verdere roofofbouw die wellicht in de Muizenberg had plaatsgevonden; sommigen sloten dat niet uit.
- 2 In het justitiële rapport van Fréson maakte hij melding van een door hem uitgevoerde proef in de Banc d'Épreuves de l'État a Molines waaruit bleek dat de weerstand tegen verticale samendrukking van plaatselijke mergel (weg genomen uit de werkplaats van Pierre van Deursen, d.w.z. vlak bij de instortingsgordel) 14 kilo per cm² bedroeg³¹. Ook elders vinden we die gegevens en daar worden ze vergeleken met die van andere gangenstelsels: in de Driesberg geldt een waarde van 18 kg, in de Grote Berg zelfs van 28 kilo. Ook Bekendam vermeldt in zijn proefschrift: *“The relatively low uniaxial compressive strength (1,4 MPa) must have been an important factor as well”*³².
- 3 Ook hebben we al vermeld dat het mogelijk is dat de pilaren van het bovenstelsel niet goed gesitueerd waren t.o.v. van die van het onderstelsel. Weliswaar verklaarden geïnterviewden dat tijdens de ontginning daarmee was rekening gehouden door regelmatige boorgaten te maken, maar gezien de omstandigheid dat die ontginning in elk geval ten dele eeuwen daarvoor had plaatsgevonden, lijkt een dergelijke bewering ongeloofwaardig. Inmiddels valt niet meer goed na te gaan

of dit inderdaad het geval is geweest.

- 4 Bekendam noemt nog een mogelijke factor³³. Hij beschrijft daar de Muizenberg als een groeve met een relatief dun mergeldak in combinatie met een grote overspanning. In zo'n situatie kan een zgn. B-instorting zich voordoen, waarbij het mergeldak naar beneden komt als gevolg van doorbuiging. De zgn. pilaarverkorting is dan in het midden van het instortingsgebied groter dan aan de randen. De opvulling van gangen is daarbij relatief groot *“omdat de puinfragmenten meer ruimte innemen dan het intacte gesteente”*. Deze grootschalige pilaarinstorting gaat vervolgens altijd gepaard met een zeer zware, vaak dodelijke drukgolf.

42

Een combinatie van al deze factoren is de meest waarschijnlijke oorzaak: een kleine, plaatselijke instorting kan daarbij de start zijn geweest van iets dat zich, als ging het om omvallende domino-stenen, zich razendsnel verspreidde. Dat instorting van het bovenstelsel mogelijk het begin is geweest van dat proces wordt ook door Bekendam, 1998 genoemd. Opvallend is in ieder geval dat de westelijke rand van de instortingszone samenvalt met de door Poswick aangegeven begrenzing van het bovenstelsel.

Nasleep van de ramp

De gevolgen van de instorting zijn enorm. In de pers wordt wel benadrukt dat het aantal slachtoffers veel hoger had kunnen zijn: van de mogelijke

Afbeelding 20A en 20B: Namen van bij reddingswerk betrokken mijnwerkers

30 à 40 betrokken arbeiders zijn er “slechts” vijf omgekomen. Maar in meer families is het leed groot: nu de Muizenberg ontoegankelijk is geworden en daarmee ook de kwekerijen, betekent dat dat een groot aantal mensen, veelal gezinshoofden, hun werk kwijt zijn. Gezien de gevaarlijke omstandigheden wordt verdere ontginning verboden en krijgt Poswick de opdracht de ingangen aan de weg naar Wolder goed af te sluiten. Aan de Burgemeester van Kanne wordt nadrukkelijk gevraagd erop toe te zien dat er niet meer in de groeve gewerkt wordt³⁴. Maar

dat is niet het enige: er wordt geschat dat de schade voor de kwekerij van Poswick, waarvan de installaties en de oogst verloren zijn gegaan, wel 500.000 BF bedragen. Poswick is daarvoor niet verzekerd. Ook is veel akkerland vernield, juist midden in het groeiseizoen. De vernielingen aan de infrastructuur zijn ook groot: de enorme verzakkingen in de weg vereisen grootscheepse reparaties. Kortom, naast veel persoonlijk leed is er ook grote economische schade voor de gemeente Kanne.

Naderhand wordt de ingestorte ingang van de Muizenberg weer open gemaakt. Daarachter blijkt de omgeving van die ingang nog redelijk intact te zijn. In westelijke en oostelijke richting is er nog de mogelijkheid, maar dan op bescheidener schaal dan voorheen, een champignonkwekerij in te richten. Vrancken en Biesmans hebben daar in ieder geval nog kwekerijen geëxploiteerd. Groot zullen die niet geweest zijn: in oostelijke richting stuit men al snel op de rijksgrens, in westelijke en noordelijke richting loopt men al snel tegen instortingen aan. Een groot deel van die instortingen is onbegaanbaar: in sommige stukken is een kruipende en klimmende voortgang mogelijk, over de puinhopen heen, maar grote delen zijn totaal plat gedrukt. Op andere plaatsen moeten enorme puinbergen beklommen worden waarbij men soms meters boven het oorspronkelijk plafond loopt.

In een deel van de instortingen doet zich nog een merkwaardig fenomeen voor dat beschreven wordt in Bekendam, 2015³⁵ en waarbij afgesprongen schollen blijven staan en er een gang ontstaat waarin gebukt lopen nog mogelijk is. (*"Bij beide typen instortingen schollen de zijanten van de pilaren af en worden deze de gangen ingeduwde, waardoor de pilaren behalve zwaar beschadigd, ook breder worden. Verder worden de gangen voor een deel opgevuld met fragmenten uit de pilaren en het dak. Deze opvulling is relatief groot, omdat de puinfragmenten meer ruimte innemen dan het intacte gesteente. Vaak is te zien dat pilaarschollen in de galerij roteren, en dan vast komen te zitten door het snel neerkomende groeve-*

AFBEELDING 21: Combinatiekaart voormalige Muizenberg en Cannerberg; betekenis nummers, zie afb. 9

dak. Het puin in de gangen steunt de pilaren aan de zijkant, en verder worden de pilaren korter en breder. Hierdoor worden de pilaren weer sterker en komt de instorting tot staan. Meestal blijft er nog enige ruimte over.”) Zie hiervoor ook afbeelding 19.

Na afloop werd van diverse kanten lof toegezwaaid aan de reddingsploeg. O.a. de Nederlandse afdeling van het internationaal opererende Carnegie Heldenfonds doet dat door het uitreiken van onderscheidingen aan mensen die een ander het leven hebben gered of daartoe een poging hebben gedaan en daar zelf gevaar bij hebben gelopen. Alle betrokkenen kregen een dergelijk diploma uitgereikt, maar ook ontvingen ze per persoon een bedrag van fl 50,- (tegenwoordig ong. D 850).

Ook het Rode Kruis reikte medailles uit. De Medaille van Verdienste in zilver werd uitgereikt aan: Jozef August Herbert Oberjé, Herbert van Vroomen, Wilhelm Borgmann, Theodoor Bosters, Herman van Elswijk, Joseph Fleischener, Nicolaas Guerts, Hendrik Massen, Georges Scharnigg, Barend Eisinga, Andreas Meijers, Peter Reijnen, Guillaume Tilly. Medaille van Verdienste in brons ging naar: Clement Baukes, Johannes Hubertus van Bilsen, Johannes Egidius Breuls, Peter Hubertus Janssen, Joseph Mommers, Leonardus Hubertus Vink, Leonardus Hubertus Willems.

Ook de Belgische koning liet zijn waardering blijken en reikte de “Onderscheiding 3^e klasse wegens met eigen levensgevaar onder bijzonder moeilijke omstandigheden gedane reddingswerkzaamheden te Canne” uit aan Borgmann, Bosters, Fleischener, Guerts, Scharnogg, Mommers, Massen, Van Elswijk, Vroomen, Baukes, Bruls, Van Bilsen, Vinck, Willems en Janssen. De Medaille 2e klasse ging naar Dolé, Eisinga en Reyne. De Medaille 1e Klasse ging naar Oberjé, Tilly en Meyers.

Lawaai in de pers

Een gebeurtenis als die hierboven beschreven trekt natuurlijk veel

aandacht; er wordt dan ook druk over geschreven in diverse kranten. Opvallend is dat dat nogal eens gebeurt zonder veel kennis van zaken of zonder dat er een deugdelijke controle is geweest op feitelijke onjuistheden, terwijl de werkelijke stand van zaken eenvoudig te achterhalen zou zijn geweest. Een voorbeeld van deze in wezen onwaardige discussie: het Limburgsch Dagblad meldt op 12 juni 1926 dat in tegenstelling tot wat elders beweerd wordt, de grens niet langs het voetpad (het huidige fietspad) loopt, maar 100 meter verder. Een blik op een kadastrale kaart zou hier volstaan hebben om de onjuistheid van de mededeling in te zien. Juist deze onjuistheid is tekenend voor een discussie die al snel in de pers gevoerd wordt en die vooral bepaald lijkt te worden door opvattingen die de auteurs blijkbaar koste wat kost willen bewijzen. Het gaat eigenlijk in deze discussie om wie verantwoordelijk is voor het gebeurde en of het nu eigenlijk een Belgisch of Nederlands probleem is (vandaar de discussie over het verloop van de grens). En in dat kader om de vraag of er niet beter gecontroleerd had moeten worden. Bij elke stap in deze discussie wordt de toon feller en wordt steeds meer gehint op grof plichtsverzuim door met name het Staatstoezicht op de Mijnen. Daarnaast speelt de vraag of België niet een grotere inzet had mogen laten zien.

De discussie speelt zich vooral af tussen het Heerlense Limburgsch Dagblad en de Limburger Koerier uit Maastricht. Een uitvoerig citaat uit het Limburgsch Dagblad van 29 mei 1926: *“De vraag is hier zeker gewettigd, of niet eerder opmetingen hadden kunnen worden gedaan of niet eerder een berekend en systematisch werk had kunnen worden opgezet, om de ongelukkigen, zo mogelijk, nog te redden. Nu is veel tijd en veel moeite verspild, door onoordeelkundig optreden de eerste dagen na de ramp. ... En is het niet heerlijk, dat Nederlandse mijnwerkers thans die Belgische arbeiders met veel moeite gaan uitgraven? Dit vooral, waar de Belgische hulp zo spoedig haar post verliet en het werk geheel aan de Nederlanders overliet? Het antwoord moet dan zijn dat kritiek meer dan gewettigd is en dat de*

hulp door de Belgen niet had behoeven te geschieden om de eenvoudige reden, dat de ramp zich op Nederlands gebied heeft afgespeeld. In het kort toch zijn de feiten deze: De groeve bevindt zich naar schatting voor 3/10 op Belgisch en voor 7/10 op Nederlands gebied.... En dat, terwijl er nooit enige ambtelijke inspectie in deze Canner-groeve vanwege in Nederland daarvoor aangewezen was gehouden - allen betoogden ons dit. Terwijl het bestaan dezer groeve aan het Staatstoezicht, dat op 1 uur afstand zetelt, onbekend was, want noch kaart, noch opmeting van deze groeve bestonden voor dezen. Terwijl voor het graven van mergel uit deze groeve nooit enige concessie of vergunning is verleend. De mensen groeven, maar ze wisten niet beter, of het mocht. ... Toen is iedereen mergel gaan graven - men vertelt het nu in Canne en men had het liefst zo gauw en zo makkelijk mogelijk. Ook heeft men tijdens de oorlog alle mergelafval uitgehaald die er lag en nog steun bood. Dit geschiedde ten einde mergelkalk te verkrijgen. Dit alles is de oorzaak dat de Muizenberg, het gedeelte met de zachtere mergel, thans is ingestort.” Elders in hetzelfde artikel: “Men is onmiddellijk gaan graven in den wilden weg zonder plan”.

De Limburger Koerier gaat hier op 9 juni 1926 op in: *“Reeds eerder hebben we erop gewezen dat de instorting van den Muizenberg voor het allergrootste deel op Belgisch gebied heeft plaats gevonden en slechts voor een klein deel op Nederlandsch terrein. ’t Was toch voor den berichtgever van het hierboven bedoelde Limburgsche blad (noot HO- beide kranten weigeren de naam van de tegenstander te noemen) een geringe moeite geweest om ter plaatse de verhouding van de oppervlakten in te schatten”.* Ook wordt er op gewezen dat Poswick wel degelijk een vergunning had,

van 1911 tot 1922, zowel voor blokwinning als voor het weghalen van losse mergel.

Hierop reageert het Limburgsch Dagblad weer op 12 juni 1926 met de opmerking dat het voetpad niet de grens aangeeft (zie hierboven) en dat de vergunning van Poswick de Boschberg betrof. Als het Limburgsch dagblad echter de tekst van de vergunning bekeken zou hebben zou gebleken zijn dat het hier wel degelijk om de Cannerberg gaat (zie ook hierboven over deze naamsverwarring). Vooral de bepaling in de vergunning dat er grensmuren opgericht moeten worden maakt duidelijk dat het om de Cannerberg handelt: de huidige Natoberg kende geen verbinding naar een Belgisch stelsel.

Deze onvruchtbare discussie vol feitelijke onjuistheden wordt nog een tijd voortgezet³⁶, maar gaat geen moment over het enige belangrijke punt: had Staatstoezicht op de Mijnen, gezien zijn ervaringen met Poswick en eerder geconstateerde clandestiene activiteiten, de controle van de groeve niet behoren voort te zetten, ook nadat Poswick had aangegeven de exploitatie te stoppen?

Limburgsch Dagblad en Limburger Koerier zijn niet de enige kranten die zich in het strijdgewoel mengen en vooral standpunten boven feiten laten prevaleren. Het Volk, 28 mei 1926, meldt ook dat het Staatstoezicht *“dat er om zoo te zeggen met zijn neus boven op ligt geen toezicht uitoefende en nooit een vergunning had verleend”.* Deze krant dekt zich al bij voorbaat in: *“De officieele waarheid zal wel anders zijn, dan wat wij hier meedeelen, doch dat blijft daarom niettemin juist”.* Zo wordt een tragische gebeurtenis ondergeschikt gemaakt onder kleingeestig lokaal gekisbebis.

Noten

- 1 In SOK-mededelingen 5 heeft Ton Breuls al een artikel gewijd aan deze instortingsramp. Sinds die tijd, d.w.z. 1984, zijn er echter veel gegevens naar voren gekomen die een uitgebreidere beschrijving van de gebeurtenissen rechtvaardigen. Met name RHCL Staatstoezicht op de Mijnen: Aanvulling 07.116, volgnr. 10 bevat een schat aan gegevens: correspondentie, (concept)rapporten, beschrijvingen.
- 2 Uit een verslag van de ramp van C. Blankevoort, hoofd-ingenieur der mijnen en chef van het Staatstoezicht op de Mijnen. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen: Aanvulling 07.116, volgnr. 10
- 3 Tegenwoordig is de Natogroeve/Boschberg afgescheiden van de Jezuetengroeve door een aantal muren. Die laatste is sinds 1920 weer gescheiden van het meest noordelijk deel – de Fallenberg- door een uitgestrekt instortingsgebied.
- 4 Ook die weg heeft de naam Muizenberg; om voor de hand liggende redenen vermijd ik die aanduiding; het zal al moeilijk genoeg blijken een goed onderscheid te maken tussen de gangenstelsels Cannerberg en Muizenberg. Dat er inmiddels meer ingangen naast elkaar liggen aan deze weg, is van latere datum: deels zijn ze van binnenuit tot stand gebracht.
- 5 Zie hiervoor HCL Provinciaal archief 04.01 nr 8557
- 6 Het betreft Staatstoezicht op de Mijnen 07.115, volgnr. 207. Ik werd op het bestaan van deze buitengewoon instructieve kaart geattendeerd door Rob Habets en Carlo Sijben, waarvoor dank.
- 7 Administration de mines, 2me Inspection Générale, 10me arrondissement/Accident no 9/Carrieres souterrains de Canne/Eboulement, d.d. 4 augustus 1926. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen, 07.116, volgnr. 10
- 8 Brieven van SoM aan Poswick, d.d. 28 februari 1921, 9 januari 1922, 14 januari 1922, 10 december 1922; RHCL Staatstoezicht op de Mijnen, 07.116, volgnr. 10. Een brief van SoM aan de Belgische Mijndienst van 13 juli 1926 meldt ook het bestaan van een (onbekende) plattegrond van Muizenberg en Boschberg (d.i. Cannerberg).
- 9 Die wordt in 1936 verleend maar dan voor de champignonteelt. Pas na 1948 wordt een beperkte vergunning voor het zagen van blokken gegeven.
- 10 Het jaarverslag van 1926 van SoM meldt, citerend uit een rapport van de Belgische overheid – waarvan de auteur niet nader gespecificeerd wordt– dat pilaren slechts 42 % van de totale oppervlakte innemen.
- 11 Administration de mines, 2me Inspection Générale, 10me arrondissement/Accident no 9/Carrieres souterrains de Canne/Eboulement, d.d. 4 augustus 1926. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen, 07.116, volgnr. 10: “Enfin, en exploitait en divers endroits le tuffeau situé au sol des galeries ainsi déblayées, en y decoupant des blocs sur un profondeur de om50 a un metre. L'enlevement des dechets du tuffeau et l' approfondissement des galeries augmentait de 2 a 4 metres la hauteur libre de ceux-ci”.
- 12 Het jaarverslag van 1926 van SoM meldt 4 actieve werkfronten in de Cannerberg op Nederlands gebied, 1 op Belgisch gebied.
- 13 Hierbij moet wel overwogen worden dat in het kader van onderzoek dat een justitieel staartje kan krijgen, shaming and blaming plaatsvindt: Voor ondervraagden is het vaak gemakkelijker te wijzen naar ongespecificeerde derden als overtreders, dan bekende en als blokkeerder actieve dorpsgenoten in diskrediet te brengen. Deze kanttekening geldt voor veel rapporten over de ramp: waar mogelijk wordt de eigen verantwoordelijkheid geminimaliseerd, de eigen positieve bijdrage groter gemaakt.
- 14 Administration de mines, 2me Inspection Générale, 10me arrondissement/Accident no 9/Carrieres souterrains de Canne/Eboulement, d.d. 4 augustus 1926. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen, 07.116, volgnr. 10
- 15 Veel van de gegevens hieronder zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan een voor justitie opgesteld document: Administration de mines, 2me Inspection Générale, 10me arrondissement/Accident no 9/Carrieres souterrains de Canne/Eboulement, d.d. 4 augustus 1926. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen, 07.116, volgnr. 10. Voor dit verslag zijn 22 personen geïnterviewd, waaronder veel van de betrokken arbeiders.
- 16 Artikel in Het Volk, 15 mei 1926.
- 17 Mededeling in rapport Belgische overheid, geciteerd in Jaarverslag 1926 van SoM.
- 18 Zie hiervoor o.a. R.F. Bekendam, 2015, Inventarisatie pilaarstabiliteit in het zuidoostelijk gedeelte van de Kasteelgroeve bij Kanne
- 19 Een aardige kanttekening hierbij is natuurlijk dat Poswick eerder had aangegeven niet op de hoogte te zijn van clandestiene werkzaamheden in de groeve!
- 20 Gezien de afstand waarop die werkplek verwijderd is van de andere beschreven plekken, moet die zich bevinden in een op de kaart van 1911 nog niet gekarteerd gedeelte (zie ook afbeelding 21)

- 21 Ook nu nog, bijna 100 jaar later kan men op de hoeken van zijgangen van de karrenweg daar met grote kracht tegenaan geblazen mergelstof zien zitten: een sprekende getuigenis van de kracht van de windstoot die met de instorting gepaard ging. De luchtstoot was zelfs zo krachtig dat een muur in één van ingangen aan het begin van de weg naar Wolfer door midden scheurde, zoals ook nu nog te zien is.
- 22 In het Jaarverslag 1926 van SoM wordt een Franstalig verslag van de instorting geciteerd, met de volgende passage: "Le mot éboulement ne rend pas exactement compte de l'ensemble du phénomène: le mot effondrement serait plus exact." Vertaald: Het woord instorting geeft niet precies weer wat de totaliteit van dit gebeuren inhoudt: het woord ineenzakking zou beter geweest zijn.
- 23 In andere verslagen ook aangeduid als Coumans.
- 24 Het verslag van de werkzaamheden is vooral gebaseerd opeen naderhand geschreven verslag van ir. C. Blankevoort, hoofd-ingenieur der mijnen en chef van het Staatstoezicht op de Mijnen. RHCL Staatstoezicht op de Mijnen: Aanvulling 07.116, volgnr. 10, een Franstalig t.b.v. Justitie opgesteld onderzoeksrapport, RHCL Staatstoezicht op de Mijnen: Aanvulling 07.116, volgnr. 10, en het Jaarverslag 1926, SoM.
- 25 Het Belgische justitiële rapport vermeldt Vrancken, hoofd-ingenieur van het Belgische mijntoezicht als eerste ter plekke was en meteen reddingswerkzaamheden opdroeg, maar in de kantlijn van dit rapport schrijft Blankevoort: "Dit is niet juist, voor Vrancken waren aanwezig de Burgemeester van Maastricht en H.I. d. Ned. Mijnen. Deze laatste heeft het initiatief genomen 'd'entreprendre etc.' in overleg met Vrancken, w.g. C. Bl.". Deze kwestie zit Blankevoort zeer hoog. In een brief van 22 december 1926 komt hij er nog eens op terug: "De mededeeling dat zijn chef (nl. van de schrijver van het justitiële rapport Fréson), de Directeur der Mijnen te Hasselt, het eerst ter plaatse is geweest en dat hij het was 'qui a aussitôt fait entreprendre les travaux de sauvetage' en 'decida de creusement d'une galerie de sauvetage', nota bene op Nederlandsch gebied in een Nederlandsche mergelgroef, is wel zeer brutaal".
- 26 Bovengenoemd rapport noemt Vrancken als opdrachtgever. Blankevoort schrijft in een driftige kantlijnnotitie: "Dat ventje negeert gewoonweg de Nederl. autoriteit v/h Mijnwezen, w.g. C.Bl".
- 27 Dat men de Belgische genie inzette en niet de ook bestaande reddingsbrigades van de Kempische mijnen is overigens opvallend. In Vlaamse kringen wordt dan ook wel geklaagd dat dat wel zal voortkomen uit de omstandigheid dat het maar om Vlamingen gaat (zie o.a. Limburgse Koerier van 20 mei 1926).
- 28 Dat stuthout was overigens niet gratis. Over de verrekening daarvan is nog een allengs steeds bozere correspondentie gevoerd tussen de gemeente Maastricht, staatsmijn Maurits en SoM.
- 29 Zie Limburger Koerier 17 mei 1926.
- 30 Overigens valt zowel in deze brief als in andere verslagen op hoe defensief ze zijn opgesteld. Naar aanleiding van beschuldigingen in de pers over vroegere desinteresse van het SoM, aanvankelijke gebrekkige coördinatie en afwezigheid van plattegronden benadrukt Blankevoort steeds het planmatige van zijn optreden en zijn regelmatige aanwezigheid en die van zijn medewerkers in de groeve, ook vóór de ramp zich voltrok. Ook verwijst hij naar kaartmateriaal dat in 1921 gemaakt zou zijn.
- 31 RHCL Staatstoezicht op de Mijnen: Aanvulling 07.116, volgnr. 10, t.b.v. Justitie opgesteld onderzoeksrapport.
- 32 Bekendam, R. F. (1998) Pillar stability and large-scale collapse of abandoned limestone room and pillar mines in South-Limburg, The Netherlands, PhD-thesis TU Delft.
- 33 R.F. Bekendam, 2015, Inventarisatie pilaarstabieliteit in het zuidoostelijk gedeelte van de Kasteelgroeve bij Kanne.
- 34 Zie hiervoor: Jaarverslag 1926 SoM.
- 35 R.F. Bekendam, 2015, Inventarisatie pilaarstabieliteit in het zuidoostelijk gedeelte van de Kasteelgroeve bij Kanne
- 36 Een gemakelijk argument is het volgende: SoM hanteert de term "verlaten groeve" voor een groeve waar 3 jaar lang geen exploitatie is geweest; daarna moet een nieuwe vergunning worden aangevraagd en dient de groeve goed afgesloten te worden. Het Limburgsch Dagblad meent dat de term "verlaten groeve" onjuist is: er werkten toch immers 30 man!

COLOFON

SAMENSTELLING EN REDACTIE

Ton Breuls
Joep Orbons

BASISONTWERP

Jos Bruystens, grafisch ontwerper, Maastricht

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, grafische communicatie, Maastricht

DRUK

Grafigroep Zuid, Swalmen

REDACTIEADRES

Bovenstraat 28
3770 Kanne/Riemst
België
Tel./Fax: (0032) - (0)12 45 40 59
E-mail: tbreuls@telenet.be

FOR SUMMARIES IN ENGLISH, PLEASE CONTACT THE EDITOR AT

Editor SOK Mededelingen
Bovenstraat 28
3770 Kanne/Riemst
Belgium
Tel./Fax: (0032) - (0)12 45 40 59
E-mail: tbreuls@telenet.be
De Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven is
geassocieerd met Subterranea Britannica (UK).

Er wordt naar gestreefd SOK Mededelingen minimaal 2x per jaar uit te geven.

Prijs van deze uitgave:

VOOR ABONNEES

€ 8,50 inclusief verzendkosten
door overmaking via bijgevoegde betalingsbrief
op rekeningnummer
IBAN NL71 INGB 0002 2055 89
BIC INGBNL2A
t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond

LOSSE VERKOOP

€ 8,50 tegen contante betaling op het redactieadres.
De SOK Mededelingen zijn te bestellen door € 10,00 (inclusief verzendkosten)
over te maken op ING-rekening: 429851 (buitenlandse betalingen:
BIC: INGBNL2A en IBAN: NL31INGB0000429851) ten name van het
Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap te Roermond
(publicaties@nhgl.nl).
Vermeld bij omschrijving de gewenste publicatie en daarnaast uw adres,
postcode en woonplaats.

Copyright auteursrechten voorbehouden, overname slechts
toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

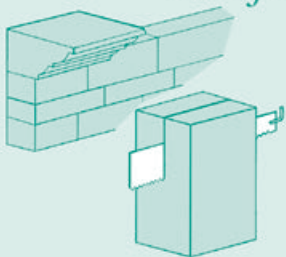
ISSN 1382-2608

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg en de gemeente Riemst

*Mergelbouwsteen
Kleijnen*

Bergstraat 31
6301 AB Sibbe
Valkenburg a.d. Geul
Telefoon 043-6014460
www.mergel.nl